

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA

El nacionalisme artístic de Joan Alcover

Discurs de recepció de
JOAN MAS I VIVES
com a membre numerari de la
Secció Històrico-Arqueològica,
llegit el dia 17 de desembre de 2009

BARCELONA
2009

**El nacionalisme artístic
de Joan Alcover**

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA

El nacionalisme artístic de Joan Alcover

Discurs de recepció de
JOAN MAS I VIVES
com a membre numerari de la
Secció Històrico-Arqueològica,
llegit el dia 17 de desembre de 2009

BARCELONA
2009

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Mas i Vives, Joan

El Nacionalisme artístic de Joan Alcover

Referències bibliogràfiques

ISBN 9788492583607

I. Institut d'Estudis Catalans. Secció Històrico-Arqueològica II. Títol

1. Alcover, Joan, 1854-1926 — Punts de vista polítics i socials

2. Alcover, Joan, 1854-1926 — Punts de vista sobre el nacionalisme

849.9Alcover, Joan

© Joan Mas i Vives

© Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: octubre de 2009

Tiratge: 200 exemplars

Compost per Víctor Igual, SL

Carrer del Peu de la Creu, 5. 08001 Barcelona

Imprès a Service Point FMI, SA

Carrer de Pau Casals, 161-163. 08820 El Prat de Llobregat

ISBN: 978-84-92583-60-7

Dipòsit Legal: B. 38523-2009

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

JOAN ALCOVER I L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

El 22 d'abril de 1916 Josep Carner, secretari de l'Institut d'Estudis Catalans, escrivia al seu amic Joan Alcover per comunicar-li oficialment que en la sessió del 14 d'aquell mateix mes hom l'havia proposat com a membre corresponent de l'Institut, «atesa l'elevació i honraments dels quals heu fet objecte el nostre idioma». L'acord s'havia pres per unanimitat en la sessió d'aquell mateix dia. També li anunciava que la proclamació es duria a terme la nit del 30, en un acte solemne, i li pregava que hi assistís. Quatre dies després, el 26, Joan Alcover acceptava i agraïa la distinció de què havia estat objecte:

Accept amb reconeixença l'honra, i en faré ostentació com d'un timbre preuat. Ni pot venir de més amunt, ni el motiu esser mes plaent per a mi. A la meua reverència per l'Institut sols és comparable la meua devoció a la llengua catalana.

Tot i això aquells dies no podia viatjar a Barcelona, a causa de problemes lleus de salut, i demanava a Carner que fos ell qui hi pronuncïàs unes paraules expressant el seu agraïment:

Mon esperit, desvelat i escoltívol, serà amb vosaltres. I en vós haurà, si voleu, expressió més vibrant que la meua, per trametre als vostres col·legues el meu remerciament i el desig de suplir amb disciplinada voluntat la preparació que em manqui per col·laborar a l'obra de l'Institut, fogar de la cultura catalana.¹

1. La correspondència de Josep Carner dirigida a Joan Alcover no es conserva a l'arxiu del poeta, sinó al de Joan Pons i Marquès, estudiós i editor de la seva obra, dipositat en aquests moments a la Biblioteca Lluís Alemany, de Palma (Centre Cultural de La Misericòrdia, Consell de Mallorca). Excep-

La sessió del dia 30 es va dur a terme tal com estava programada i, en efecte, va ser el mateix Josep Carner qui va fer el retrat del poeta mallorquí.²

És curiós que quan Joan Alcover va entrar a formar part de l'Institut feia només dos anys que el seu amic Miquel dels Sants Oliver n'havia sortit, després de presentar la dimissió. Això es produïa en el moment en què més irreconciliables semblaven les posicions polítiques del maurisme, que Oliver defensava decididament des de les pàgines de *La Vanguardia*, i de la Lliga Regionalista,³ ocupada de ple en el procés d'institucionalització del catalanisme polític. Com és sabut, Joan Alcover era, des de la infantesa, amic íntim d'Antoni Maura —amistat que mai no va defallir— i durant anys va ser en política el seu home de confiança a Mallorca. Precisament ell i Miquel dels Sants Oliver, que també era un amic molt especial de Joan Alcover, havien contribuït a apropar Maura als homes de la Lliga,⁴ però en aquells moments en què les relacions eren molt tenses, Alcover ja s'havia allunyat molt de l'activitat política directa i també dels postulats teòrics del maurisme. Això explica la diferència de comportament de l'un i de l'altre respecte a l'Institut i fa més significativa l'acceptació d'Alcover de formar-ne part com a membre corresponent, tot i que Miquel dels Sants Oliver també es va esforçar perquè la seva dimissió no fos utilitzada contra la institució i no va deixar de manifestar-s'hi a favor en les campanyes hostils que va haver de suportar.

Per altra banda, l'aproximació de Joan Alcover a les propostes de Francesc Cambó i de Prat de la Riba també apareix en els seus escrits. En el discurs que el 1918 va dedicar a Prat de la Riba, després de la seva mort, deia explícitament que amb ell «ens enteníem tot d'una, com si ens lligués un parentiu d'idees més pròxim del que era en realitat».⁵ De fet, el mateix 1918 es va alegrar que Maura i Cambó coincidissin en el govern de Madrid i va escriure directament una carta al segon en què li deia:

cionalment, al costat de la comunicació de Josep Carner, hi ha una còpia autògrafa de la resposta de Joan Alcover. Aquest fons es troba sense catalogar, però els materials sobre Joan Alcover són a la capsa núm. 7. En els textos reproduïts en aquest treball, tant en les citacions com en els apèndixs, adoptam les regles ortogràfiques actuals, sempre que no impliquin canvis fonètics, morfosintàctics o lèxics.

2. No hem pogut localitzar les paraules que hi va pronunciar, potser improvisades per a l'ocasió.

3. Vegeu, en aquest sentit, Pere FULLANA, «Miquel dels Sants Oliver, Maura i el maurisme», a Miquel S. OLIVER, *El caso Maura* (Palma, Lleonard Muntaner Editor, 1998), p. 11-18, i Gregori MIR, *Miquel dels Sants Oliver. Nacionalisme i síntesi liberal-conservadora (1898-1919)* (Palma, Consell Insular de Mallorca, 1992), p. 421 i 458.

4. Miquel dels Sants Oliver va ser una de les persones que més va contribuir a presentar Maura com un polític amb voluntat d'«entendre's» amb Catalunya. En una carta del dia 19 de maig de 1913, ho comentava a Joan Alcover en aquests termes: «què menys podria fer jo, que, encara que de molt lluny i per intermedi de V. tenc una responsabilitat concreta en l'orientació catalanista d'en Maura» (cf. Gregori MIR, *Miquel dels Sants Oliver*, citat, p. 323).

5. JOAN ALCOVER, *Obres completes* (Barcelona, Editorial Selecta, 1951), p. 211. A partir d'ara citarem aquesta edició amb les sigles O.C.

L'empelt de catalanisme en el règim pot donar-se per definitiu, i si no ho fos, si vingués alguna interrupció, ja els nous intents trobarien la terra molt més assaonada. I em sembla que la ràpida conquesta és principalment obra de V. i del plorat amic Prat de la Riba. I jo que veig avui junts en el Govern presidit p'en Maura, homes de la meua especial predilecció, i amb això la compatibilitat d'elements nacionals que semblaven de fusió difícil o impossible, començo a creure conciliables, en la realitat, coses inseparables dins la meua ànima.⁶

L'experiència, però, no va ser gaire satisfactòria i així només dos anys després, l'11 d'octubre de 1920 confessava a Miquel Ferrà que «ja deu haver notat vostè que del meu *maurisme* a penes en resta algun petit residu».⁷ I el 27 de febrer del 1921, quan es parlava d'un nou pacte, el mirava amb reticències i deia al mateix interlocutor:

Li he de confessar que no m'illusiona gaire la possible aproximació d'en Cambó i en Maura. ¿Vol dir que en Maura s'acosta al catalanisme o que en Cambó se'n desvia? En tot cas, més val així; sempre és un consol que la distància espiritual amb els meus amics polítics s'acurci un poc.⁸

Em sembla clar que aleshores temia que el catalanisme de Cambó s'igualés en aquella operació i per això no es mostrava disposat a avalar-la. Aleshores la seva coincidència amb el catalanisme era manifesta; s'havia convertit en el personatge que a Mallorca millor la representava, almenys entre els membres de la seva generació. En les mostres de fidelitat a l'Institut que, tant abans com després del seu nomenament com a corresponsal, va protagonitzar això encara resta més clar. El 1915, per exemple, Francesc Matheu li havia demanat dues coses que ho demostren: primer que signàs un escrit dirigit a la corporació dels Jocs Florals «demanant que es deixi en llibertat als autors per escriure com millor entenguin, a veure si aixís s'acaben les discussions enutjoses»;⁹ segon, que formàs part de l'Acadèmia de la Llengua Catalana. Precisament va ser Miquel dels Sants Oliver qui aconsellà a Alcover i a Costa que no acceptassin aquella oferta, atès que «per molt que protestin els partidaris de la nova Acadèmia de la llengua Catalana i per molt que neguin tendències hostils a l'Institut, de fet se considera la fundació com

6. Miquel GAYÀ, *Contribució a l'epistolari de Joan Alcover* (Barcelona, Editorial Barcino, 1964), p. 84-85.

7. O.C., p. 716.

8. O.C., p. 718.

9. Carta de Francesc Matheu a Joan Alcover del 23 de febrer de 1915, conservada a l'Arxiu Alcover, dipositat a l'Arxiu del Regne de Mallorca (Palma) i transcrita per Maria Antònia PERELLÓ, *Aportació a l'epistolari entre Joan Alcover i alguns escriptors catalans i castellans dels segles XIX i XX*, memòria d'investigació inèdita, Departament de Filologia Catalana de la Universitat de les Illes Balears, setembre 2000, s. p.

un episodi més de la lluita entaulada». ¹⁰ Joan Alcover li va fer cas i va declinar la invitació en una carta dirigida a Francesc Matheu del 25 de maig, fent seus els arguments d'Oliver:

el concepte general és que existeix una lluita cada dia més enmetzinada entre dues corrents, i que l'Acadèmia Catalana s'organisa en competència amb l'Institut d'Estudis catalans, per més que no sia l'intenció de Vds. Jo no tenc res que veure amb l'Institut, però em sembla que convé a Catalunya mantenir el prestigi de l'institució, i m'és impossible contribuir a rivalitats reals o aparents que agravin una crisi comprometedora per la solidesa d'aital prestigi. ¹¹

Aquesta actitud s'afermà encara més després del seu ingrés a l'Institut i va haver de superar una prova important quan esclatà el conflicte entre la institució i Antoni Maria Alcover, president de la Secció Filològica. Com és sabut, el canonge mallorquí fins a aquell moment havia estat un bon amic de Joan Alcover i, per això, abans de publicar el seu primer manifest contra l'Institut, firmat el 7 de juny de 1918, va consultar el seu parer, com també va consultar el de Miquel Costa i Llobera, Antoni Rubió i Lluch i Miquel dels S. Oliver. ¹² La resposta de Joan Alcover, desaconsellant-li la publicació, va ser molt enèrgica. En l'esborrany d'una carta dirigida a mossèn Alcover, hi deia:

el seu manifest sols servirà per donar greix als inemics de la causa catalana, i serà en mans d'ells una arma verinosa contra l'*Institut* i contra els alts interessos que l'*Institut* representa.

Lo procedent era, si vostè va descobrir irregularitats, afanyar-se per posar-hi remei, i en el cas de no aconseguir-ho presentar la seva renúncia. Sols així salvava la seva responsabilitat. Però seguir essent membre de l'*Institut*, a despit de cròniques desavenències, i llavors desprestigiar-lo des de fora i convertir-se en acusador públic dels companys, això serà un escàndol que comprometrà el prestigi de tots, sense excepció del de vostè mateix.

Sols els filisteus i els anticatalanistes en gaudiran. ¹³

Potser no acabà de redactar aquesta carta, però A. M. Alcover sabia bé quina era la seva opinió. Tot i això, desatentent el seu consell, va publicar el manifest, just

10. Carta de Miquel dels Sants Oliver a Joan Alcover del 20 de maig de 1915, transcrita per Maria Antònia PERELLÓ, *Aportació a l'epistolari entre Joan Alcover i alguns escriptors catalans*, citat.

11. Carta publicada per Miquel GAYÀ, *Contribució a l'epistolari de Joan Alcover*, citat, p. 73-74.

12. Vegeu Francesc de B. MOLL, *Un home de combat (Mossèn Alcover)* (Palma de Mallorca, Editorial Moll, 1962), p. 182.

13. Carta transcrita per Maria Antònia PERELLÓ, *Aportació a l'epistolari entre Joan Alcover i alguns escriptors*, citat. Com que aquest esborrany no es troba a l'Arxiu Alcover-Moll (dipositat avui a l'Arxiu del Regne de Mallorca), Perelló opina que mai no el va trametre al seu destinatari.

abans de dur a terme un viatge per recollir dades sobre la flexió verbal per terres de València i del domini occidental de la llengua. En tornar, les relacions entre els dos escriptors es complicaren molt. El 22 de setembre de 1918, l'abrandat lingüista escrivia indignat a Joan Alcover:

Lo Reverend Rector de Lluçmajor me digué que una persona tan respectable com lo M. Rd. P. Provincial dels Terciaris Regulars de Sant Francesc li havia contat que corria la veu de que vostè com a Cap del Partit Catalanista m'havia prohibit que publicàs mon *Manifest* contra l'*Institut*, i que, en vista de que jo l'havia desobeït, vostè havia passat en el Partit lo *mot d'orde de: Guerra a Mossèn Alcover!* Massa sé que no és ver que vostè me prohibís tal publicació. Com amic m'aconsellà que no ho publicàs, però jo li doní les raons que tenia per publicar-ho i vostè callà. Jo que crec conèixer una mica la manera d'esser de vostè, consider inverosímil que vostè haja llançat entre sos amics el mot d'orde de: *Guerra a Mossèn Alcover!* Però jo esper de la cavalletositat i amistat de vostè que me diga que no ha llançat contra mi tal mot d'orde.¹⁴

Joan Alcover no va poder esquivar l'escomesa i el 5 d'octubre de 1918 li va trametre una carta igualment clara i contundent :

Aquí té la resposta, franca i lleial com sempre: 1r. Aquest Revd. P. Provincial dels Terciaris serà tan respectable com vostè vulgui, però deu tenir poques feines i un excés d'infantil credulitat per recollir veus absurdes del carrer. 2n. Jo no som ni vull esser *cap del partit catalanista* ni he tractat mai de fer-li la competència a vostè ni a ningú en tal concepte, ni li vaig prohibir publicar el *Manifest* ni tenc facultats per tal *prohibició*, ni he donat *mots d'ordre*, ni aquests que vostè anomena *catalanitzants* (sens dubte més acostats a vostè que a mi, si el catalanisme de vostè no ha naufragat a la *Secció Filològica*) m'haurien reconeguda una autoritat que jo no pretenc ni vull assumir, ni em propòs alçar bandera ni si l'alçàs escolliria un lema tan impropí del meu bon gust com aquest de *Guerra a Mossèn Alcover*. 3r. Estant vostè més obligat que el P. Provincial a conèixer-me no podria acollir com a verosímils semblants *paparruches*. 4º No he parlat d'aquest assumpto més que amb algun amic íntim, com en Miquel Costa, en els mateixos termes que vaig respondre a la consulta de vostè; i si em resolgués a parlar-ne en públic no seria com a cap de colla, sinó pel meu compte i en defensa pròpia, cas de que qualche allusió intolerable ho fes necessari, perquè no he fet vot d'aguantar passivament acomeses directes ni indirectes.

En tot això no hi ha més sinó la disconformitat que li vaig manifestar i en la qual persistesc. Jo no tenc dret a excomunicar ningú, ni manco vostè, però sí

14. Carta transcrita per Maria Antònia PERELLÓ, *Aportació a l'epistolari entre Joan Alcover i alguns escriptors*, citat.

de tenir opinions, perfectament compatibles amb l'amistat que ens uneix. Si aquesta amistat m'ho permetés, jo li diria que vostè quan pren un camí no veu amb bons ulls que els vells companys no el segueixin. Diu vostè que a Catalunya, València, Balears, etc., nombroses veus l'encoratgen. Essent així, no li fa cap falta en el plet d'ara la meua modesta companyia. A mi la soledat no em preocupa ni la cosa en si mateixa me dóna mal de cap.¹⁵

Els termes generals de la ruptura entre Antoni Maria Alcover i l'Institut són ben coneguts i també la decisió que prengueren Joan Alcover i Miquel Costa i Llobera de no fer costat al seu ja incòmode amic.¹⁶ Però aquests textos mostren no només l'actitud que defensava Joan Alcover sinó també el pes important que tenia en el context ideològic i cultural català, tant a Mallorca com a fora de Mallorca. Mossèn Alcover va utilitzar la informació que contenen en el cinquè manifest, signat el 24 de març de 1924, molt violent contra Joan Alcover, en el qual repetí la consigna de «Guerra a Mossèn Alcover!», que li atribuïa, però substituï l'expressió «Partit catalanista» per «Escola Mallorquina», tot i que accentuà la dependència ideològica que, a parer seu, hi havia entre Joan Alcover i la gent de la Lliga Regionalista. Encara el 1926, Francesc de Borja Moll, en la necrologia que li dedicà al *Bolletí del Diccionari de la Llengua catalana*, deixà anar, en un cert to despectiu, que «en sos darrers anys, el nostre poeta era proclamat guia, senyor i mestre màxim per tot el catalanisme militant i sobretot per la jovenalla de l'*Escola Mallorquina*».¹⁷

Aquesta era la posició final de Joan Alcover respecte a la cultura catalana i al catalanisme. Les discrepàncies amb Francesc Matheu i amb Antoni Maria Alcover i l'afinitat ideològica amb la gent de l'Institut i amb els representats més distingits del Noucentisme i de la Lliga Regionalista en són la manifestació més contundent, però caldria veure com havia arribat fins a aquest punt. Em sembla que hi va tenir un paper important la maduració de les seves idees sobre el que, seguint el títol d'uns coneguts articles de Gabriel Alomar, es denominà el nacionalisme artístic.¹⁸ És a dir, la convicció, expressada amb molta energia en els seus escrits en prosa, que l'art i la llengua són l'expressió d'un poble, d'una raça, d'una pàtria i que, per aquesta raó, els artistes, sobretot els poetes, però també els músics, tenen una missió transcendental en la construcció, i ara el mot és de Jaume Brossa,¹⁹ d'aquest

15. Vegeu *Epistolari d'Antoni M. Alcover (1880-1931)*. A cura de Maria Pilar PEREA (Mallorca, Editorial Moll, 2008, edició digital)

16. Vegeu Francesc de B. MOLL, *Un home de combat (Mossèn Alcover)*, citat, p. 182-185, i Josep MASSOT I MUNTANER, *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània* (Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993), p. 59-67.

17. Sobre aquests temes vegeu Josep MASSOT I MUNTANER, *op. cit.*, p. 62-63 i 66.

18. Vegeu infra, p. 30.

19. Vegeu infra, p. 28.

poble. Això, aplicat a l'àmbit català, per a ell gairebé equivalia a afirmar que Catalunya era obra dels poetes.

PÈRDUA DE CONFIANÇA EN UNA ESPANYA «COMPLETA I VÀRIA»

La idea que la personalitat diferenciada d'una collectivitat es manifesta en primera instància a través de les seves realitzacions artístiques o literàries o, i és el mateix, la de creure que la funció més important de la literatura i de la música és la d'expressar aquesta personalitat es presenta molt aviat en els escrits de Joan Alcover. Ja apareix, per exemple, el 1890 en l'article amb què va participar a la commemoració del cinquantenari de la revista *La Palma* i va homenatjar els seus fundadors, especialment Josep Maria Quadrado, per qui sempre va tenir una especial devoció. En aquest article afirmava taxativament que

Si es cierto que por la literatura, en el más amplio sentido de la palabra, se transmite de región en región y de siglo en siglo la vida de los pueblos; si es cierto que un pueblo sin literatura es un pueblo sin expresión, sin fisonomía moral, Mallorca debe gratitud al juvenil triunvirato que fundó hace medio siglo la pequeña república de nuestras letras insulares.²⁰

També és al darrere del poema d'exaltació espanyola «La lengua patria», datat el gener del 1897, en el qual sosté que «Algo vibra del genio de la raza / en la materna lengua» i atribueix la més alta representació patriòtica als escriptors Lope i Cervantes.²¹ Per tant, en el seu pensament ja havia fixat de manera clara l'axioma que uneix amb vincles molt fermes literatura i nació. Només va haver de passar un poc més de temps perquè aplicàs aquest axioma a Catalunya i a la llengua catalana, fins arribar a defensar que aquesta llengua era «entre nosaltres l'única expressió possible de l'escriptor-artista». El 1890 Joan Alcover era un poeta d'expressió castellana que només aspirava que Mallorca aportàs alguns temes específics a la literatura espanyola. Encara que creia que *La Palma* havia fundat el mallorquinisme regionalista, era un mallorquinisme aliè a les reivindicacions més generals de la cultura catalana; ben diferent, per tant, del que ell mateix representaria a partir del 1900.²²

El 1897 es mantenia bàsicament en la mateixa opinió. És a partir de llavors que es produeix la seva «conversió», un terme molt usat pels seus estudiosos; és

20. O.C., p. 653.

21. Vegeu-lo a O.C., p. 524.

22. Per a una anàlisi prou ajustada d'aquest article de Joan Alcover, vegeu Damià PONS I PONS, *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905)* (Palma, Leonard Muntaner Editor, 1998), p. 22-23.

a dir, el canvi d'actitud que el convertí en un dels poetes catalans més importants de la primera meitat del segle xx i també en un dels més acèrrims defensors de la llengua i de la cultura catalanes. Aquesta conversió ha estat profusament analitzada per Josep Maria Llopart,²³ Baltasar Porcel,²⁴ Antoni Comas,²⁵ Jordi Castellanos²⁶ i Damià Pons,²⁷ entre d'altres, i hom l'ha atribuïda a factors relacionats amb la temàtica del dolor personal que s'imposa a partir dels seus drames familiars —sobretot la mort dels seus fills Maria (1901) i Pere (1905)— i que implica l'adopció d'una «veu» poètica més íntima o sincera i menys convencional que la que el caracteritzava com a poeta castellà. També ha estat relacionada amb l'eufòria cultural de signe regeneracionista i regionalista o nacionalista que es viu a Mallorca i a Catalunya durant aquests anys. Encara s'ha parlat de la seva aproximació a determinats corrents del Modernisme que el convertiren en un poeta més verista i antiretòric. Finalment, s'ha citat també la poca incidència de la seva obra castellana en el context de la literatura espanyola, cosa que li provocava una profunda insatisfacció. Totes aquestes «causes» em semblen perfectament defensables, perquè el pas de l'Alcover poeta castellà a l'Alcover poeta català no és producte d'una decisió sobtada, sinó d'una evolució en què hi intervingueren molts de factors. El resultat no només consistí en el canvi de llengua, sinó també en el canvi de perspectiva respecte a l'àmbit cultural en què havia d'incidir la seva obra.

En els escrits de cap al 1900, quan el procés d'aquest canvi ja era molt avançat, hi apareix sovint la decepció que sent respecte a les minses possibilitats d'èxit que té la idea d'una Espanya sensible a totes les realitats que la integren. Em sembla que és aleshores que perd definitivament la fe en aquesta idea. En el discurs pronunciat a l'Ajuntament de Palma en honor de Jeroni Rosselló el 23 d'abril de 1900, hi ha un fragment d'una violència extrema que dedica a elogiar Marcellí Menéndez y Pelayo, «“gran regionalista de totes les regions espanyoles” (així l'anomena el senyor Torres i Bages)» i a atacar durament els qui

23. Josep Maria LLOMPART, *Joan Alcover (La història d'un home)* (Ciutat de Mallorca, Obra Cultural Balear, 1964).

24. Baltasar PORCEL, «Joan Alcover, la llengua i la vida», a *Obres completes. 4. Totes les Balears* (Barcelona, Editorial Proa, 1991), p. 185-201.

25. Antoni COMAS, *Joan Alcover. Aproximació a l'home, al seu procés i a la seva obra* (Barcelona, Dopesa, 1973).

26. Veueu sobretot, Jordi CASTELLANOS, «Joan Alcover i els corrents poètics del modernisme», dins Margalida PONS, Maria Isabel RIPOLL (Eds.), *Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera i els llenguatges estètics del seu temps* (Barcelona, Universitat de les Illes Balear, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007), p. 155-174.

27. Damià PONS I PONS, «Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover entre els dos segles», dins Margalida PONS, Maria Isabel RIPOLL (Eds.), *Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera i els llenguatges estètics del seu temps*, citat, p. 13-30.

creuen que el Jordà del nacionalisme castís i ortodoxe és el regueró del Manzanars a on van a rentar la roba interior les muses del *Teatre Apolo* i pretenen imposar-lo com a única beguda, en lloc d'abocar en l'ampla copa de l'art l'aigua de tots els rius de la pàtria; els qui no comprenen altra vida que la vida del territori a on s'han criat o les regions similars; els qui no comprenen altra Espanya que l'enclosa dins el mapa de l'única llengua que parlen i entenen, i rebutgen, com a cosa estrangera, el comerç íntim, espiritual, amb elements d'altres regions germanes; aquests no poden invocar una solidaritat de què ells interiorment reneguen.²⁸

Darrere aquestes paraules hi devia haver el ressentiment acumulat pel poc cas que hom havia fet a la seva obra poètica castellana, però això no podia ser tot; hi havia alguna cosa més, com si hagués arribat a un punt de discrepància que no podia suportar. En una carta a Joan Lluís Estelrich, el millor confident dels canvis que es produïen en el seu interior, datada el 29 d'abril de 1900, comenta aquest apartat del discurs pronunciat a l'Ajuntament:

Dediqué un párrafo entusiasta, con motivo del lulismo, al incomparable Menéndez y Pelayo y fue interrumpido por grandes aplausos [...] El nombre de Menéndez y su manera fecunda y amplia de sentir la España policroma, de tal suerte que está en posesión de la vida nacional *completa y varia*, en todas sus manifestaciones, lo mismo sirve para combatir lo que tiene de insano y siniestro la izquierda del catalanismo, que para protestar contra la misérrima concepción de la patria que pretenden imponernos los Almenas y Romero Robledo y los autores del género chico (por no hablar del Padre Juan Mir y de su *pseudocastellanismo*, que le valdría el ser echado a puntapiés, por los verdaderos castellanos, de ese famoso siglo diez y siete donde pretenden encerrar la única verdad legal de la España literaria algunos que pasan la vida *hablando de cómo se debe hablar*). Menéndez, Quadrado, Piferrer, Milá, Balmes, Llorens, Pereda..., esos son los españoles que sienten verdaderamente la plenitud, la solidaridad de la patria, sin repeler ninguno de sus vitales elementos.²⁹

Al marge de la referència a «la izquierda del catalanismo», que recuperarem després, resulta allisonador comprovar que només pot citar Menéndez i Pereda com a intel·lectuals no catalans que comparteixen el model d'Espanya que ell està disposat a defensar. Crec que és lícit pensar que en aquells moments creia que la causa d'aquesta Espanya era una causa del tot perduda, encara que sempre resti en un estat latent en el seu pensament. Era una idea que havia esgotat tot el crèdit que li atorgava. Per tant, l'important no és només que a partir d'aleshores deixa d'escriure en una llengua i passa a escriure en una altra, com ell mateix exposa al poe-

28. O.C., p. 141-142.

29. O.C., p. 683.

ma «La llengua pàtria»,³⁰ sinó també que cada vegada es refereix menys a Espanya i més a Catalunya. La seva obra ja no es projecta, ni vol projectar-se tant cap a Madrid, com cap a Barcelona i els lligams de tota mena que uneixen Mallorca i Catalunya passen a ser centrals en molts dels seus escrits, tant en prosa com en vers.

JOAN ALCOVER I EL NACIONALISME MUSICAL

Els factors que determinaren aquesta nova orientació foren, com hem dit, múltiples i alguns derivaven de l'evolució general de la cultura catalana. Per exemple, degué ser important el reforçament que vivia en aquells moments a tot arreu, però especialment a Catalunya i a Mallorca, el nacionalisme musical. Joan Alcover era un melòman declarat i estava força atent als esdeveniments musicals que es produïen tant a l'Illa com a fora, cosa que va fer que seguís molt de prop l'actuació de diverses formacions relacionades amb aquest moviment i fins i tot que en promogués algunes.

Entre el 19 i el 25 d'octubre del 1895 va actuar al Teatre Principal de Palma la Capella Nacional Russa, una formació que basava el seu repertori en les «canciones y melodias tradicionales de los pueblos eslavos sabiamente armonizadas por los músicos»³¹ i que, tot i que no va tenir gaire èxit, va exercir una incidència molt positiva en músics mallorquins destacats. Així, va ser l'assistència a aquests concerts que encomanà a Josep Massot i Planes la seva fervent «devoció al folklore».³² Des de la premsa contemporània, però, un dels qui es va mostrar més entusiasta amb aquella actuació va ser Antoni Noguera i és segur que ell va influir decidivament sobre Joan Alcover, de qui era un bon amic i amb qui va compartir moltes empreses culturals.³³ Noguera a partir de 1892 orientà clarament les seves activitats de compositor, promotor i periodista musical cap a aquest corrent, seguint l'exemple de Felip Pedrell, a qui sovint proclamà el seu mestre. El març de 1895 havia pronunciat una conferència titulada «La canción popular y las nuevas nacionalidades musicales» al Círculo Mallorquín, una institució a la qual Joan Alcover sempre va estar molt unit, fins al punt d'ocupar-hi càrrecs importants, com el de president de la secció de literatura, quan Noguera presidia la de música.³⁴

30. O.C., p. 3.

31. Damià PONS I PONS, «Antoni Noguera i la modernització musical a Mallorca», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, núm. 53 (1997), p. 323.

32. JOSEP MASSOT I MUNTANER, «Josep Massot i Planes i la cançó popular», dins JOSEP MASSOT I PLANES, *Cançoner popular de Mallorca* (Palma de Mallorca, 1984), p. 7-8.

33. Per a una bona síntesi sobre les aportacions musicals i periodístiques d'Antoni Noguera i la seva adscripció al nacionalisme musical, vegeu especialment l'article de Damià Pons citat a la nota 31.

34. Cf. JULIO SANMARTÍN PEREA, *Los cien años del Círculo Mallorquín* (Palma de Mallorca, 1951), p. 80-95; DAMIÀ PONS I PONS, *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905). El grup regionalista de l'Almudaina* (Palma, Lleonard Muntaner. Editor, 1998), p. 263-269.

És curiós que només dos anys després Joan Alcover publicàs una nota necrològica dedicada a Marià Aguiló, que és el seu primer text en prosa publicat en català, en el qual destacava la importància que havia tingut la poesia folklòrica, la que tant defensaven els músics adscrits al nacionalisme musical, en la formació i en la presa de posició literària i lingüística d'Aguiló:

Va obeir irreflexiblement a la necessitat imperiosa de cantar en la llengua nadiua, quant encara no es parlava de catalanisme, perquè les ensenyances de la musa popular, allà, dins les montanyes de Mallorca, foren per ell revelació definitivament de la poètica revolucionària que escrigué en son cor d'adolescent, perquè avorria per instint els temes convencionals que l'ús d'una llengua externa imposava, divorçant el poeta de l'home i condemnant l'esperit del poeta a *estranyament perpètuu*.³⁵

Sens dubte, l'admiració que sentia per Marià Aguiló podia deure's a moltes causes, però aquesta relació directa que estableix entre la seva tasca de folklorista i la seva obra poètica, que sempre va elogiar encara que amb el temps també hi va saber veure limitacions estètiques,³⁶ podia reflectir el que començava a sentir ell mateix, a conseqüència, entre moltes altres causes, de les reivindicacions que els músics i crítics musicals més estimats, entre els quals destacava Antoni Noguera, duien a terme.

Les iniciatives musicals que Antoni Noguera va protagonitzar entre la darrera dècada del segle XIX i la data del seu traspàs el 1904 foren múltiples i sovint trobà en Joan Alcover un bon col·laborador. Així, seguint el model de l'Orfeó Català, el 1897 va fundar la Capella de Manacor, agrupació coral que va contribuir a difondre les teories de Noguera i la seva obra, que també incloïa l'orquestració de poemes d'autors com Miquel dels Sants Oliver, Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover. Després, el gener del 1898, va crear el Saló Beethoven, molt important en la cohesió del grup d'intel·lectuals, literats, pintors i músics mallorquins d'aquells moments. Aquest saló, al començament només era un centre de reunió de persones sensibles als temes artístics, en certa manera prolongació de la tertúlia que cada diumenge a la tarda se celebrava a la casa familiar de Joan Alcover; després, el 1903, es convertí en una societat de concerts i, finalment, el 1904 va desaparèixer en fusionar-se amb el Foment de la Pintura i Escultura i donar lloc al Cercle de Belles Arts.³⁷

35. L'article d'Alcover es titula «El poeta» i va aparèixer a *La Veu de Catalunya* del 25 de juliol de 1897, poc després del traspàs d'Aguiló. No és inclòs a O.C., però Josep Massot el va recuperar i en va remarcar la importància: Josep MASSOT I MUNTANER, *Els mallorquins i la llengua autòctona* (Barcelona, Curial, 1985), p. 199-205.

36. Vegeu en aquest sentit la semblança que en va fer el 1925 («Marià Aguiló. Records personals», O.C., 199-201), també analitzada per Josep Massot en l'article citat a la nota anterior.

37. Sobre la Capella de Manacor i el Saló Beethoven vegeu Damià PONS I PONS, *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles*, citat, p. 287-303.

El gener del 1899 Noguera i Alcover eren a Barcelona, on l'Orfeó Català, amb el qual Noguera tenia molt bones relacions, els obsequià amb un concert íntim. El resultat va ser que el maig del 1899, gràcies a les seves gestions, l'Orfeó va fer dues actuacions al Teatre Principal de Palma.³⁸ El seu pas per Mallorca tingué encara més repercussió que el de la Capella Russa. Sobretot causà una impressió molt favorable sobre Joan Alcover, com ell mateix va confessar a Àngel Ruiz i Pablo, en una carta del 12 de juny d'aquell mateix any:

El paso por ésta del Orfeó Català fue una nota caliente y animada que encendió en unos y renovó en otros vagas aspiraciones regionalistas, y despertó en todos más entusiasmo artístico del que pudo esperar el optimismo más confiado. Yo mismo, que tengo acá mi regionalismo algo platónico, confieso que debo a los cantos catalanes cierto ardorcillo en la sangre que antes no sentía.³⁹

Passar d'aquest «regionalismo algo platónico» a un altre molt més explícit i compromès només era qüestió d'uns pocs anys. En l'evolució que ara seguim, relacionada amb el moviment musical de l'època, una altra fita important fou el discurs que va pronunciar el 19 de desembre de 1901 a la Capella de Manacor, en el marc de les Festes de Santa Cecília, precisament presentant Felip Pedrell i Santiago Rusiñol en la vetllada que hom els dedicà.⁴⁰ En aquesta ocasió no s'està de proclamar altre cop la seva adhesió al que ell anomena la «dolçor del mallorquinisme autèntic» i hi repeteix una vegada i una altra el lema ìbsenià de «sies tu mateix», el mateix que el 1904 Costa i Llobera havia d'utilitzar en el discurs dels Jocs Florals de Palma i el 1905 a l'horaciana «Als joves».⁴¹ Alcover, però, dedica la major part del seu parlament a fer una defensa aferrissada de la «musa popular», és a dir de les cançons tradicionals que, en la seva opinió, transmeten l'ànima del poble, de la raça:

La poesia popular, i més encara la música popular qui sovint l'acompanya, són de les més íntimes i vitals manifestacions del geni familiar d'una raça que sobreviu a la raça mateixa; [...] jo no sé quina virtut meravellosa tenen per a mi aquestes humils cançons qui, essent tan humils i tan senzilles, s'imposen a l'adoració de petits i grans, ignorants i savis, amb el prestigi, amb la unció sobira-

38. *Ibid.*, p. 118.

39. O.C., p. 762. Alcover sempre va tenir en molta estima l'exemple de l'Orfeó Català. El 1912, en el discurs que va pronunciar als Jocs Florals de Lleida, encara deia: «¿No hem vist el triomf formidable de l'Orfeó Català? Quina gran ensenyança i quin gran argument contra la quimèrica doctrina dels artistes sense pàtria!» (cf. O.C., p. 302).

40. O.C., p. 270-272.

41. Cf. Damià PONS i PONS, «Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover entre els dos segles», citat, p. 27-28. Pons també posa en relleu el «mallorquinisme» que Alcover defensa en aquest text.

na de les supremes altures de l'art humà. Inspiracions anònimes, qui sap on nasqueren? Se sap només que el poble les ha preses i consagrades com a seues. No són populars per ésser filles de la ignorància o de la rustiquesa, sinó per haver conseguit el difícil privilegi d'aclimatar-se en la fantasia del poble.⁴²

Aquestes reivindicacions, que podríem documentar molt més extensament, tingueren un reflex directe en la seva poesia catalana. «La llengua pàtria», el poema que marca el punt de partida de la represa, va ser llegit a una altra Festa de Santa Cecília, la del 1899,⁴³ i tot seguit havia de començar a redactar les «Cançons de la Serra». D'entre les que tenen una relació més directa amb les cançons tradicionals i amb la seva capacitat de transmetre el «geni de la pàtria», com defensaven els músics, «La balanguera» va ser llegida en el dinar d'homenatge a Miquel Costa i Llobera, celebrat el 15 de febrer de 1903 al Gran Hotel de Palma, i «La serra» va guanyar la Flor Natural als Jocs Florals de Barcelona del 1905. «La balanguera», a més, coincidia amb el títol, només amb el títol, d'una de les composicions musicals d'Antoni Noguera, publicada el 1893 i inspirada en el ball dels cossiers.⁴⁴ A *Cap al tard* (1909), també hi va incloure el sonet «La cançó popular», dedicat precisament a l'Orfeó Català. Acaba amb aquests dos tercets:

Guarda la tradició catalanesca
la cançó popular, flor de garriga
que al cim de l'avior s'obri a la llum.

La cantau, i de sobte se'ns refresca
la dolça imatge de la pàtria antiga,
i sent de la seva ànima el perfum.⁴⁵

A més, una melodia d'Antoni Noguera va fer que improvisàs «Fill de l'ànima», poema que no tenia en gaire estima, però que va voler incloure a *Cap al tard* en homenatge al seu amic.⁴⁶ Aquest va morir el 1904 i Joan Alcover encara va redactar el pròleg al seu llibre pòstum *Ensayos de crítica musical* (1908),⁴⁷ una obra que, segons el prologuista, conté el resultat del seu «constant apostolat en pro del nacionalisme artístic» i és «una prova clara del seu mallorquinisme». Tant en un aspecte com en l'altre Alcover arribà a sentir-se molt identificat amb ell.

42. O.C., p. 271.

43. Damià PONS I PONS, «Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover entre els dos segles», citat, p. 28.

44. Damià PONS I PONS, «Antoni Noguera i la modernització musical a Mallorca », citat, p. 315.

45. O.C., p. 35.

46. Vegeu O.C., p. 35-36 i nota de la p. 131.

47. A O.C. se'n publica la versió catalana (p. 163-168) feta pel mateix Alcover, quan el reedità al *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, tom XVI (1916), p. 120-123.

LA QÜESTIÓ DE LES NACIONALITATS

El 1903 la famosa conversió d'Alcover era ja un fet i produïa resultats esplèndids, tant en la seva obra de creació, com en el camí que l'havia de convertir en uns dels referents importants de la cultura catalana a Mallorca. Aquell mateix any va pronunciar un altre discurs, el que li corresponia com a president del jurat del Certamen Literari que s'havia convocat amb motiu de les Fires i Festes, en l'acte de proclamació dels premis, celebrat al Teatre Principal de Palma el 14 d'agost de 1903.⁴⁸ El va titular «La llengua materna», i mostra amb claredat el resultat dels canvis que havia experimentat els darrers anys. De fet, aprofità el seu parlament per fer-hi tota una declaració de principis:

Com més va, més mallorquí em torn; més me duen l'afecte, l'egoisme i la reflexió a enfortir la solidaritat entre la meua vida i la vida de Mallorca [...] més arrela dins mi la convicció de que eixugar les fonts de la vida regional és un atemptat contra la pàtria.

En el cos del text també deixa clar què volia dir amb això de reforçar la «vida regional» i el paper fonamental que atorgava a la literatura i als poetes, a qui corresponia dur a terme una missió gairebé salvadora:

Mallorca té una ànima i rebutjar la seua natural expressió és deixar-la morir; i deixar-la morir és renunciar a la seua existència com a poble. L'ànima del poeta i l'ànima del país on rep contínuament les seues impressions no poden divorciar-se [...]

El país canta per boca del poeta. El poeta és el verb, l'expressió més pura i més autèntica de la vida popular on la seua està incorporada; i, desarelant-se d'ella, hi deixa una gran part de la saba, de la virtut de l'energia comunicativa.⁴⁹

Hi ha moltes proves que en aquells moments Joan Alcover estava molt interessat en les qüestions relacionades amb el regionalisme i el nacionalisme, sobretot des d'una perspectiva literària i cultural, però això també tenia implicacions polítiques, que ell no desconeixia. Entre els materials autògrafs seus conservats hi ha alguns documents interessants que ho confirmen. En una petita llibreta manuscrita hi trobam la traducció parcial al català, feta per ell mateix, d'un article aparegut al *Mercure de France*, precisament el setembre de 1903, que en la seva versió es titula «El principi de les nacionalitats al punt de vista filosòfic i abs-

48. Per a un estudi extens d'aquest certamen i de les implicacions ideològiques del parlament de Joan Alcover, vegeu DAMIÀ PONS I PONS, «Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover entre els dos segles», citat, p. 28-29, i ID., *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles*, citat, p. 168-174.

49. Vegeu el discurs complet a O.C. 288-294.

tracte».⁵⁰ Encara que el manuscrit d'Alcover no ho anota, cosa que pot voler dir que s'interessava més pel tema que per l'autor del treball, era obra de Raoul Chélar, un francès emigrat a Hongria i repatriat el 1895, data a partir de la qual comença a publicar articles sobre Europa Central en revistes franceses importants, com la *Revue blanche* i el *Mercure de France*, i també treballa, en diverses èpoques, a l'oficina de premsa del ministeri d'Afers Estrangers francès. Els seus articles, per tant, tendeixen a reflectir la posició francesa respecte als temes que tracta, posició que sol contenir una dosi important de germanofòbia i d'animadversió a la situació d'Hongria, regida per la doble monarquia austrohongaresa a partir de 1867. L'article nega amb vehemència que tingui sentit plantejar les qüestions nacionals des d'una perspectiva de raça, com fan els moviments paneslavistes i pangermanistes. Les «nacions de races pures» pertanyen a una etapa primitiva pròxima al feudalisme medieval, etapa que l'Europa Occidental fa temps que ha superat. Per tant, els moviments nacionalistes que defensen aquesta tesi i que tendeixen a les grans concentracions humanes basades en la identitat de raça i de llengua —pensa sobretot en els alemanys— no tenen sentit en l'actualitat. Tanmateix això no nega el dret dels pobles, formats gairebé sempre per la fusió de races diverses, a regir-se per ells mateixos, per les seves pròpies lleis:

El principi de les nacionalitats reivindica per les races l'autonomia i l'unitat. L'autonomia és de dret superior pels pobles. És en nom de llur dignitat i de llurs llibertats naturals que els reunits en societat tenen la facultat de governar-se ells mateixos i de no obeir més lleis que les que ells imposen, mes no és la raça qui confereix aquest dret, com no és la latitud ni el clima; és el *títol i la qualitat d'home*. No és perquè sien de tal o de qual raça que no puguem ésser forçats a obeir més lleis que les voluntàriament donades; és perquè són *homes*, i per consegüent *lliures*.

És a dir, com a homes lliures tenen dret a integrar-se en pobles lliures, capaços de decidir el seu destí, i per això oposa al concepte de nacionalitat racial el de na-

50. Es correspon amb Raoul CHÉLARD, «Le principe des nationalités au point de vue philosophique et abstrait», *Mercure de France*, núm. 165, tome XLVII (1903), p. 638-662. La traducció de Joan Alcover, que reproduïm íntegra a l'apèndix, es conserva entre els materials alcoverians de l'Arxiu de Joan Pons i Marquès (capsa 7), descrits a la nota 1, en una llibreta que conté notes generalment ocasionades per la lectura del *Mercure de France* i de la *Revue bleue* del període 1902-1904. Una altra traducció important que inclou és la que titula «La fe nova del poeta. L'integralisme», que correspon a Adolphe LAUZON, CUBELIER DE BEYNAC, Adolphe BOSCHOT, Sebastien Ch. LECONTE, Léon VAUNOZ, «La foi nouvelle du poète et sa doctrine. L'intégralisme», *Revue bleue*, 1904, vol. 1, p. 83-87, que caldria tenir en compte en estudiar les seves idees estètiques. Tant el *Mercure de France* com la *Revue bleue* eren publicacions que es rebien al Círculo Mallorquín (cf. Maria BONET, Aina LE-SENNE, «Les publicacions periòdiques del Círculo Mallorquín (1851-1983)», a *Homenatge a Antoni Mut Calafell, arxiver* (Palma, 1993), p. 35-52), on assistia gairebé a diari (cf. Josep PLA, «Joan Alcover (1854-1926)», dins *Obra completa. Volum XXI. Homenots. Tercera sèrie* (Barcelona, Edicions Destino, 1972), p. 51-81).

cionalitat electiva. El text, però, insisteix molt en com és d'important resoldre els problemes nacionals a l'Orient europeu i en la idea que França té l'obligació de contribuir a aquesta resolució. No és gaire optimista i, en unes paraules que semblen anunciar el que passarà poc després amb la Primera Guerra Mundial, arriba a fer vaticinis apocalíptics:

Si l'antic imperi dels Habsburgo no arriba a sortir de la crisi de transformació a què està subjecte per conseqüència de la qüestió de les nacionalitats i si arriba a dislocar-se, ja estarà fet de l'estat actual de coses a Europa. Serà la conflagració general, pot ser el final.

Joan Alcover degué trobar en aquest article arguments que coincidien amb el seu pensament i també punts de discrepància. És difícil precisar això, però el concepte de raça, lligat al de pàtria i al de llengua, apareix sovint en els seus escrits, com hem vist en alguns dels que ja hem comentat. D'altra banda, la seva constant insistència, en treballs posteriors, que Catalunya encara no havia arribat a una etapa d'evolució en què pogués renunciar als valors que la Renaixença havia reivindicat —el pairalisme, l'encarnació de l'ànima del poble en la poesia tradicional, el patriotisme i els temes històrics com a font d'inspiració poètica, la llengua com a tret d'identitat dels pobles i de les races, etc.—, implica una certa resposta a les tesis de Chélaré. Malgrat això, Joan Alcover també devia compartir la idea que el nacionalisme se sostenia en raons no estrictament racials o que la llibertat col·lectiva —la llibertat dels pobles— i la llibertat individual —la llibertat dels homes— eren dues cares d'una mateixa moneda. Si més no, havia de saber que aquestes opinions cobraven cada vegada més força arreu, i també en l'entorn català.⁵¹

En conjunt, però, per a ell, que era un bon lector de premsa estrangera, devia ser un estímul comprovar que el debat sobre les nacionalitats no era un tema d'àmbit local o reduït, sinó que preocupava periodistes i teòrics importants de més enllà de les terres hispàniques. La traducció que va fer del text de Chélaré pot confirmar que el 1903 ell mateix havia decidit participar activament en aquest debat, cosa impensable abans del 1900.

CARNER ENTRA EN ESCENA

A partir del 1904 va augmentar molt la presència pública de Joan Alcover i es va projectar cada vegada més cap a Barcelona. De fet, es convertí en un referent ineludible en les tensions que es generaren entre els escriptors catalans, que ales-

51. Cf. Jordi CASTELLANOS, «El modernisme: els intel·lectuals i la política», a Ramon PANYELLA i Jordi MARRUGAT (Eds.), *L'escriptor i la seva imatge. Contribució a la història dels intel·lectuals en la literatura catalana contemporània* (Barcelona, L'Avenç, 2006), p. 180.

hores protagonitzaven una lluita aferrissada per definir no només els models literaris que havien de predominar, sinó també l'orientació més general que havien de prendre el catalanisme i el nacionalisme. Enmig d'aquestes tensions, els mallorquins —no només Joan Alcover, sinó també Miquel Costa, Joan Rosselló i, en sentit diferent, Gabriel Alomar— foren utilitzats sovint per enfortir les diverses propostes que estaven en litigi. Com és sabut, en aquesta operació hi jugà un paper destacat Josep Carner, aleshores un jove i jove escriptor sorgit de les files del Modernisme que intentava redefinir l'ideari del seu grup a través de la revista *Catalunya* (1903-1905).⁵² Els anys anteriors, ja havia fet algunes estades a Mallorca i va ser ell l'inspirador del cicle de conferències d'escriptors mallorquins que organitzà l'Ateneu Barcelonès, presidit per Joan Maragall, entre el 30 d'abril i el 18 de juny de 1904.⁵³ L'inaugurà precisament Joan Alcover amb el seu treball sobre la «Humanització de l'Art»,⁵⁴ l'assaig més important que va produir al llarg de la seva vida. Hi exposà àmpliament les seves teories estètiques i al final del treball també va fer una proclama enfervorida, dirigida als joves poetes catalans, sobre el sentit que, a parer seu, havia de tenir la literatura catalana. Així hi trobam, en primer lloc, una desqualificació irònica i sarcàstica, molt dura, «d'aquests joves intel·lectualment *fashionables* que, com nota *chic* i modernista, tenen a bé perfumar-se amb unes gotetes d'anarquisme», es proclamen defensors del proletariat i no s'adonen de la contradicció que això implica amb l'adhesió a estètiques elitistes, hermètiques o decadents, absolutament allunyades de les classes populars. Reprenia, per tant, la desqualificació del Modernisme i del catalanisme d'esquerres que ja hem vist en una carta a J. Ll. Estelrich del 1900. A continuació explica la seva relació personal amb Catalunya, la qual considera la «prolongació de ma pàtria natural». Una idea que a partir d'ara fa extensiva a tot Mallorca: també l'illa, com ell, té lligams molt íntims amb Catalunya i per això una i altra poden compartir uns mateixos ideals. Finalment, hi ha els fragments més coneguts i repetits en què afirma que l'obra dels literats només té sentit si és l'«autèntica expressió de la vida catalana» i acompleix la missió de «salvar l'ànima catalana [...] dins l'arca santa de l'idioma». També hi ha una al·lusió molt interessant sobre el punt en què es troba Catalunya en el seu procés de recuperació de la personalitat pròpia. No és a un punt d'arribada, ja que «no ha acabat, no, la missió dels escriptors artistes a Catalunya.» Fins i tot marca les etapes d'aquesta evolució:

52. Cf. Jaume AULET, «La revista “Catalunya” (1903-1905) i la formació del Noucentisme», *Els Marges*, núm. 30 (1984), p. 29-53.

53. Cf. Joaquim MOLAS, «Presentació de la “nova” literatura mallorquina a l'Ateneu de Barcelona (1904)», dins Margalida PONS, Maria Isabel RIPOLL (Eds.), *Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera i els llenguatges estètics del seu temps*, citat, p. 31-48.

54. O. C., p. 221-232.

El qui es desperta comença per recordar i mirar a l'entorn seu. Així, la musa catalana primer visqué d'enyorança, remembrant l'antiguitat històrica; després prengué possessió de l'herència viva de la pàtria; finalment, per enriquir el patrimoni espiritual, ha llançat la mirada i el pensament enfora [...] Això ha determinat la crisi actual que jo tinc per favorable.

Aquesta crisi, però, no s'ha de tancar a costa que els escriptors ignorin el seu origen ni la raó de ser de la seva activitat artística. Catalunya encara no s'ho pot permetre. Per això Alcover combat durament el que ell anomena «l'expatriació suïcida» dels autors que es deixen seduir per les modes estrangeres i proposa el que es convertirà en un altre dels seus lemes preferits: «Voleu triomfar fora de Catalunya? Sieu catalans. Voleu ésser universals? Conserveu l'aire de família.»

En aquests cicle de conferències també hi varen participar Miquel dels Sants Oliver, Mateu Obrador, Joan Torrendell, Miquel Costa i Llobera i Gabriel Alomar. Costa amb *La forma poètica*, conferència pronunciada el 28 de maig, va exposar les bases formals que l'havien de conduir a l'escriptura de les *Horacianes* (1906), un llibre mitificat pels Noucentistes. Gabriel Alomar, en canvi, tancà el cicle el 18 de juny amb el seu important assaig *El futurisme*, que pel seu contingut irreverent i progressista va provocar moltes reticències, tant entre els responsables de *Catalunya*,⁵⁵ com entre els escriptors mallorquins, sobretot per part d'Antoni Maria Alcover.⁵⁶ Miquel Costa i Joan Alcover a partir d'aquell moment foren els models que Carner més va fer servir en les seves campanyes periodístiques, paper que ells acceptaren de grat.⁵⁷ Cal situar tot això en un moment d'enfrontament entre els modernistes, que intenten reorganitzar-se una vegada més, i alguns dels intel·lectuals que procedeixen de les seves files, però que ja s'hi manifesten dissidents i obren les portes al que serà el Noucentisme; Carner el primer, seguit a partir del 1906 per Eugeni d'Ors. També el 1904 es produeix una crisi política en el si

55. «Ja sabíem que en Gabriel Alomar *daria la nota radical*, i verament és cosa pasmosa veure a nostre bon amic devingut revolucionari... » escriuen a la secció «Informació» de *Catalunya* el 29 de maig de 1904. Cf. Jaume AULET, *Josep Carner i els orígens del noucentisme* (Barcelona, Curial/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992), p. 199.

56. Mossèn Alcover fins i tot va escriure «una carta a Prat de la Riba amb actitud comminatòria, reclamant l'expulsió d'Alomar com a col·laborador del diari [*La veu de Catalunya*]». En la carta, entre altres coses, hi deia: «Un home que ha demostrat tenir les idees que expressa n'Alomar dins aquella conferència, no serveix per anar enlloc, no serveix an el catalanisme més que per anar avall» (cf. Jordi CASTELLANOS, «Gabriel Alomar i el Modernisme», introducció a Gabriel ALOMAR, *Obres completes*. Vol. II (Mallorca, Editorial Moll, 2000), p. 23-24). En un altre indret, A. M. Alcover va escriure que Alomar «dio en el Ateneo de Barcelona una conferencia en que desplegó a todos los vientos la bandera del *futurismo* contra Dios y en defensa de Satanás» (cf. Josep MASSOT i MUNTANER, *Antoni M. Alcover i la llengua catalana* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985), p. 48).

57. Vegeu especialment Jaume AULET, *Josep Carner i els orígens del noucentisme*, citat, p. 184-202; també Jordi CASTELLANOS, «Joan Alcover i els corrents poètics del modernisme», citat.

de la Lliga Regionalista, quan «amb motiu de la visita del rei d'Alfons XII a Barcelona, el grup liberal, republicà, va donar-se de baixa del partit».⁵⁸ Aquesta crisi va fer que un sector, el més proper als postulats més radicals del Modernisme, se'n separàs i creàs el seu propi òrgan d'expressió, *El Poble Català*, primer com a setmanari, el novembre de 1904, i després com a diari, a partir de l'11 de maig del 1906. El sector més conservador, en canvi, en el qual es trobava Carner, després de l'experiència de *Catalunya* s'integra a *La Veu de Catalunya*, que es va convertir en l'òrgan oficial de la Lliga Regionalista.⁵⁹

Només uns mesos després d'aquest cicle de conferències, l'agost del 1904, Josep Carner i Jaume Bofill i Mates obtingueren l'Englantina d'Or i la Flor Natural, respectivament, als Jocs Florals celebrats a Palma. Miquel Costa i Llobera presidia un jurat del qual també formava part Gabriel Alomar, encara que aquest sembla que se'n va desentendre i criticà clarament la festa en un article publicat primer a *La Veu de Catalunya* i reproduït a *Catalunya*. En canvi, Costa, com un any abans havia fet Joan Alcover, hi va pronunciar un altre discurs molt abrandat que insisteix en moltes de les idees que el mateix Alcover havia exposat a «Humanització de l'art». Costa, a més, posava com a prova de la bondat de les seves tesis la conversió de Joan Alcover i no s'estava de repetir el lema que el seu amic havia utilitzat tres anys abans: «Sies tu mateix», tan usat per tots dos.⁶⁰

De fet, les relacions i les afinitats entre Costa, Carner i Joan Alcover, sobretot respecte a l'orientació ideològica que hauria de seguir la cultura catalana, havien de ser cada vegada més importants. L'any següent, el 1905 Carner va publicar el *Primer llibre de sonets* i Costa acceptà d'escriure'n un d'introducció a la primera secció, «Corones».⁶¹ Joan Alcover, que més aviat es declarà sempre antisonetista, també va ser informat del projecte i va intervenir decisivament en la dedicatòria a Antoni Maura que Josep Carner hi va incloure. En una carta que no porta data, però que ha de ser dels primers mesos de 1905, aquest li explicava el tema minuciosament:

Jo he pensat aplegar els meus sonets en un volum. Daré detalls a lo Obrador: l'edició serà feta ab amor, a dues tintes, negra i verda i paper de fil; reproducció d'algun gravat del segle XVIII; cobertes probablement de paper pergami. Els meus sonets són febles, però Mn. Costa ha fet un sonet introductori a la col·lecció *Corones*, i amics meus volen fer, a la faisó antiga, sonets en lloança de

58. Jordi CASTELLANOS, «Gabriel Alomar i el Modernisme», citat, p. 16.

59. Per tal d'aprofundir en aquests aspectes vegeu Jordi CASTELLANOS, «Joan Alcover i els corrents poètics del modernisme», citat, especialment p. 169-173.

60. Sobre aquesta convocatòria dels Jocs Florals de Palma i sobre el discurs de Miquel Costa i Llobera, vegeu, especialment, Damià PONS I PONS, *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles*, citat, p. 175-176.

61. Miquel COSTA I LLOBERA, *Obres completes* (Barcelona, Editorial Selecta, 1947), p. 94.

l'obra. Tot això amagarà una mica la meua nuditat; ai, ja sap la faula (trista d'haver sigut tan llegida) del llop i la rosa.

Bé, jo voldria dedicar aqueixos sonets. Tinc pensada una dedicatòria llarga i harmoniosa, com una guia de vestit de ball —escrita en castellà... per a D. Antoni Maura. La dedicatòria va no al polític, ni a l'orador, etc. —sinó al cas d'elegància en la gran banalitat de la vida moderna espanyola. En Maura és el D. Juan Valera de la política. Per la seua distinció i la seua ironia és un *Princeps Hispaniarum*. Doncs jo, a semblança dels poetes del Renaixement vull dedicar els meus versos a un aristòcrata. D. Antoni Maura és digne de rebre sonets, i prou exquisit per pendre'ls ab gràcia.

Jo faré aquesta dedicatòria ab l'esperit somrient, exempt de petulància i baix interès. Sense que ho crega necessari, me plauria molt que V. me presentés per escrit an aqueix senyor polític, ab un xic de benevolència —i això només perquè tal vegada publicaré la dedicatòria a *Nuestro tiempo* que dirigeix en Salvador Canals qui, segons com, podria desconfiar; i per motivar l'envio d'un parell de llibres an en Maura.

Si la meua pretensió li és molesta, res absolutament. Ja comprèn que aqueixa qüestió, moguda pel meu humor juvenívol, és massa mesquina per imposar la més petita *contrainte* a ningú.

No sabem quina fou la resposta de Joan Alcover, però no degué ser del tot negativa, perquè el 29 de març de 1905 Carner insistia:

Trobo molt just lo que em diu d'en Maura i en Valera. Jo volia dir que l'un en la política, l'altre en la literatura donen una nota aislada d'elegància i fi somriure. No anava més endins.

Li enviaré la dedicatòria en castellà, i V. decideixi si la refaig en català.⁶²

Finalment, la dedicatòria es va publicar en castellà. Aquesta petita anècdota és interessant perquè no hi devia haver tanta ironia i ambigüitat en el text de Carner dedicat a Maura com s'hi ha cregut veure.⁶³ Si de cas, no n'hi havia més de la que Joan Alcover va acceptar que hi hagués. En canvi sembla clara la seva voluntat d'introduir-se en el cercle de coneixences del polític mallorquí, cap del Partit Conservador. Carner veia amb bons ulls l'amistat d'Alcover i Maura i, d'alguna manera, la va voler utilitzar a benefici propi.⁶⁴ Sense gaires pretensions, és clar.

62. Arxiu Joan Pons i Marquès (Capsa 7).

63. Jaume AULET, *Josep Carner i els orígens del noucentisme*, citat, p. 245.

64. No va ser l'única vegada que ho va fer. El 1920, quan Carner feia les seves oposicions consulars, va tornar a demanar a Alcover que intercedís davant Maura. El 19 d'octubre de 1920 li escriu: «li agraeixo molt la lletra per en M[aura], i tenc en compte l'especial delicadesa d'haver-la escrita a desgrat del seu relaxament polític. Em sembla oportú de reservar-la per quan hagi fet l'exercici oral. Si resulta bé, aleshores aniré a veure en Maura amb la consciència tranquil·la i, ben mirat, és sobretot en aquell moment que convé una pressió exterior.» En una carta posterior, la del 28 de novembre, li diu

Tot plegat, però, serveix, per dir que el jove poeta apostava clarament pel possibilisme polític i havia decidit ja que les seves millors cartes eren del costat del conservadorisme de signe tradicionalista que representaven Alcover i Costa, cada vegada més distanciat del progressisme de Gabriel Alomar.

L'ORIENTACIÓ LITERÀRIA DE CATALUNYA

Durant els anys següents, els plantejaments culturals d'Alcover es confirmaren. El 1906 es va celebrar el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana a Barcelona i ell hi va fer una estada important durant el mes d'octubre. Hi va pronunciar dos discursos, «La llengua catalana és entre nosaltres l'única expressió possible de l'escriptor-artista»,⁶⁵ que era la seva ponència al congrés, i una nova conferència a l'Ateneu Barcelonès.⁶⁶ Tornen a ser treballs remarcables. Com han destacat ja tots els seus estudiosos, hi presenta, simplificant un poc les coses,⁶⁷ l'evolució que havia seguit fins a convertir-se en el poeta català que era plenament el 1906. Però també hi és molt present el tema de la identificació entre el poble de Catalunya i la seva literatura. En la ponència cita, sense esmentar-ne l'autor, el poema «La veu de les ruïnes», amb el qual Adolf Blanch havia guanyat l'Englantina als Jocs Florals del 1867, uns versos del qual alludeixen a la «parla de reis, de sants, de trobadors i savis, / parla d'un poble brau, noble i feel...». Precisament aquests versos, diu Alcover,

deixaren en ma primera juvenesa un solc inesborrable, un eco solemni d'epopeia de la llengua confosa amb l'epopeia de la raça. Aquesta i altres notes vibrants de la lira pàtria m'ensenyaren que si l'antiga nacionalitat s'esborràs de la memòria del món sense quedar-ne més rastre que l'idioma, n'hi hauria prou amb aquest element per reconstruir-la.⁶⁸

que ja ha fet l'anunciada visita: «tenint ja aprovats dos exercicis, i mancant només el d'idiomes, en el qual no sembla que hagi de trobar-hi grossa dificultat, aní anit passada a veure en Maura, a l'hora que m'havia dit el seu fidel P. Rovira. / En Maura em rebé molt amablement, i parlà de V. Amb molt d'affecte. Em recomanarà a un individu del tribunal. Crec no necessitar la recomanació —i per això en faig ús— com a compensació de defalliments en els exercicis, però convenia per a oposar-la, amb caràcter defensiu, a les brillants cuirasses de protecció del mateix gènere que porten els altres opositors» (Arxiu Joan Pons i Marquès, citat, capsa 7).

65. O. C., p. 273-275.

66. O. C., p. 275-278.

67. Cf. Josep MASSOT I MUNTANER, *Els mallorquins i la llengua autòctona*, citat, p. 201.

68. O.C., p. 273. Entre els seus manuscrits trobam altres proves d'admiració per aquest poema. El 1925 el Consistori dels Jocs Florals va fer una enquesta entre els mestres en gai saber en la qual els demanava que triassin els tres millors poemes d'entre els premiats en cada un dels premis regulars. Joan Alcover va citar precisament «La veu de les ruïnes» com la millor englantina (Arxiu Joan Alcover, dipositat a l'Arxiu del Regne de Mallorca, Correspondència amb els Jocs Florals, signatura 243).

Cal que ens fixem en aquesta identificació entre llengua i raça, com a fonament de la pàtria, perquè s'oposa a algunes de les idees que Raoul Chélarad havia exposat en el treball sobre *La qüestió de les nacionalitats*, que el mateix Joan Alcover havia traduït. En sentit contrari, Alcover hi recull la idea, extensament defensada per Chélarad, que, al marge de la raça, hi ha altres elements, més importants i tot, que justifiquen que un poble reclami els seus drets. El més important és el de la dignitat dels homes lliures:

Fins prescindint del sentiment artístic i el sentiment patriòtic, lligats per íntimes arrels, basta el sentiment de dignitat humana per no sotmetre'ns a la condició de raça subalterna.

En aquest sentit, creu que «menysprear el verb propi és un rebaixament individual i col·lectiu». És a dir, és una pèrdua de dignitat. Per tant, no té cap inconvenient de sumar arguments seus amb d'altres que segurament provenen de lectures diverses, una de les quals ara hem cregut identificar. A partir de tot això construeix el seu ideari. És clar que ell no proposarà mai cap revolució que pugui fer trontollar les estructures dels estats de l'Europa Occidental, de cap d'aquests estats, que era el que Chélarad creia veure rere les reivindicacions lingüístiques i nacionals. Alcover més aviat apunta cap a la independència o l'autonomia «espiritual», la més important per a ell. Ho diu clarament:

¿Qui no sap que la llengua restaurada i una és estada l'instrument primordial de renovació de la vida catalana?

Tant és així, que jo crec que Catalunya espiritualment redimida per la llengua pot esperar en calma la solució pacífica dels problemes que la preocupen, perquè el problema substantiu, és dir, el problema de l'autonomia espiritual, més important tal volta que els problemes polítics, està resolt. Aquest és el miracle de la llengua; aquesta és la gran conquesta del nacionalisme literari. Mercès a ell, hi ha pobles que sense disfrutar autonomia política tenen una existència nacional més caracteritzada i veritable, una sensació més enèrgica del *jo*, una consciència més clara, potent i definida que no altres pobles que es governen per si mateixos, i, per no tenir llengua i literatura peculiars i pròpies, són províncies d'altres nacions.⁶⁹

En aquests discursos també hi destaca la insistent identificació de Mallorca i Catalunya. Ho fa a partir dels arguments que presenten la unitat de llengua com a prova d'unitat de raça o de sang: «la veu de la sang comença a proclamar que tots som uns». Això implica la defensa de la identitat de totes les terres de parla ca-

69. O. C., p. 276-277.

talana, almenys en l'ordre de l'esperit. Des d'aquesta perspectiva acaba el seu segon parlament fent una crida explícita per tal que

en celebrar-se el segon Congrés, hi acudesquen tots els pobles de la nostra raça, no sols per l'interès de la llengua, sinó per l'interès de les comunes aspiracions harmòniques, i segueixen juntes el viatge vers l'ideal de vida que flameja entre núvols de misteri, entonant a chor l'himne de l'Esperança.⁷⁰

Poc després de pronunciar aquests discursos degué començar a recollir unes notes disperses que titulà «Orientació literària de Catalunya», conservades en una altra llibreta manuscrita.⁷¹ Contenen idees que ja havia utilitzat en els treballs precedents, però també opinions que desenvoluparà en altres de posteriors. De fet, són un conjunt d'apunts esquemàtics, inconnexos, notes generals, resums, citacions i comentaris originats per la lectura d'articles o de llibres que tenen alguna relació amb el debat sobre el nacionalisme cultural. Presenten l'interès afegit que Alcover s'hi expressa de manera molt directa i incisiva, sense circumloquis ni faltes prevencions, amb absoluta llibertat.

Pel que fa al contingut d'aquestes notes, hi resta clar que la seva posició és cada vegada més ferma, més intransigent. En els fragments més teòrics del començament ho deixa ben clar:

Mentres no assegurem el domini definitiu del català, com expressió única no ja de l'art, sinó de la societat catalana, no podrem assegurar l'afiançament de la personalitat de Catalunya, ni de la literatura catalana en el pervindre, que són la mateixa cosa. A Provença la literatura és un esplèndid dilettantisme. Aquí és l'expressió, l'aura i la flama vital que garantisa la perpetuïtat de l'existència d'un poble.

Els escriptors no han de perdre de vista l'interès patriòtic, no ja com a patriotes, sinó com a escriptors; aquí l'interès de la pàtria i el de la literatura són essencialment inseparables. La literatura morirà si la pàtria no viu; la pàtria morirà si no mantén dins l'ànima les arrels de la llengua.

I, al final, en les anotacions suggerides per la lectura de la *Histoire du lied* (1868), d'Edouard Shuré, un llibre important en la història del nacionalisme musical alemany, afirma rotundament que «la gran obra, el gran poema nostre és la nova *Catalunya*: per això els poetes n'estam tan gelosos». És a dir, defensa sense

70. O.C., p. 278. En la ponència al congrés ja havia utilitzat el poema «Esperança», amb el qual Marià Aguiló havia guanyat la Flor Natural als Jocs Florals del 1864, per il·lustrar alguna de les seves idees. Segurament el text reproduït també hi alludeix.

71. Arxiu Joan Pons i Marquès (Capsa 7). La llibreta comença amb un llistat numèric de versicles bíblics. A l'apèndix núm. 2 transcrivim les notes que van sota l'encapçalament d' «Orientació literària de Catalunya» o que ens ha semblat que hi estan directament relacionades.

palliatius que la construcció d'aquesta nova Catalunya és l'única cosa que realment importa. Com diu en un comentari suggerit per una conferència de Francisco Rodríguez Marín,⁷²

si les palpitations de l'esperit nacional s'han adormides o mortes per a sempre [...] donem per fracassat el catalanisme en totes ses manifestacions, el polític, el literari, el lingüístic; renunciem a la llengua, que si és sagrada com expressió d'un poble viu, és un element inútil i pertorbador quan no serveix més que de pretexte perquè un poble sense vida i sense ànima s'entregui a reconstruccions artificioses.

Precisament en aquest mateix comentari fa seu el concepte d'«imperialisme», divulgat per Eugeni d'Ors a partir del 1905, per a Alcover complementari al de «nacionalisme», tal com l'havia reformulat Enric Prat de la Riba a *La nacionalitat catalana*:⁷³ «Passa ab les literatures lo que ab els pobles, passen a ser imperials no per renunciar al nervi com a nacions, sinó per enfortir-lo.»

La part central i més extensa d'aquest manuscrit està dedicada a la polèmica generada quan Jaume Brossa va pronunciar dues famoses conferències a l'Ateneu Barcelonès: *El nacionalisme en l'art i la literatura*, el 6 de novembre del 1906, i *Els constructors de nacions*, el 27 del mateix mes.⁷⁴ Brossa procedia de *L'Avenç* i del modernisme més radical i havia estat un intel·lectual i un periodista important en la dècada del 1890. Ara, el 1906, amb la que havia de ser la darrera revifalla del Modernisme, ho tornava a ser.⁷⁵ Les seves conferències defensaven, com a idees bàsiques, l'universalisme i el cosmopolitisme, i s'oposaven de manera frontal a les expressions artístiques basades en la tradició, el ruralisme, els trets particulars,

72. F. Rodríguez Marín és sobretot conegut com a cervantista i com a president de la Real Academia de la Lengua Española, però també va ser un folklorista important i va publicar llibres de poesia pròpia. Era amic de Joan Alcover, que va traduir al català dos sonets seus (cf. O. C., p. 128).

73. Vegeu sobre aquest punt *Els modernistes i el nacionalisme cultural. Antologia*. A cura de VICENTE CACHO VIU (Barcelona, Edicions La Magrana, 1984), p. xxxii-xxxvi, i NORBERT BILBENY, *Eugeni d'Ors i la ideologia del Noucentisme* (Barcelona, Edicions La Magrana, 1988), p. 175-180. D'Ors havia exposat inicialment la seva teoria sobre l'imperialisme als dos articles sobre «Noruega imperialista», publicats a *El Poble Català* el 17 de juny i l'1 de juliol de 1905, quan encara no havia iniciat el *Glosari*. En la mateixa llibreta en què Joan Alcover tradueix «El principi de les nacionalitats» hi ha també un petit comentari, molt elogiós, d'una de les primeres gloses d'E. d'Ors, la titulada «Any nou a Noruega» (cf. Eugeni d'Ors, *Obra catalana completa. Glosari 1906-1910*) (Barcelona, Editorial Selecta, 1950), p. 22), dedicada als joves reis de Noruega que acabaven d'aconseguir la independència de Suècia per al seu país. Joan Alcover comenta així el text de d'Ors: «Poques vegades he sentit una tan pura impressió de poesia.»

74. *Conferències den Jaume Brossa. Ateneu Barcelonès 6 i 27 Novembre 1906* (Barcelona, Impremta Neotípià).

75. Vegeu Jaume BROSSA, *Regeneracionisme i Modernisme*. A cura de Joan-Lluís Marfany (Barcelona, Edicions 62, 1969), especialment p. 9; també Joan Lluís MARFANY, *Aspectes del Modernisme* (Barcelona, Curial, 1975), p. 33).

l'estètica ingènua de la cançó popular o, simplement, el patriotisme. És a dir, s'oposaven a tot allò que defensava el nacionalisme artístic. En aquesta línia, llençava una proposta molt concreta: «En el moment present crec que an el nacionalisme, com a font d'inspiració, l'ha de substituir l'universalisme.»⁷⁶ Entre una conferència i l'altra, el 15 de novembre, es va celebrar un concert del músic Jaume Pahissa al Teatre Novetats de Barcelona, que també va ser interpretat com una alternativa al nacionalisme musical, representat per l'Orfeó Català o el mestre Pedrell.⁷⁷ *El Poble Català* de seguida va iniciar una campanya periodística molt intensa, en la qual defensava com a imprescindible i inajornable la renovació cultural que proposava Brossa. Joan Alcover va seguir amb molta atenció aquesta polèmica i va resumir i comentar molts dels articles que hi feien referència, signats per escriptors com Manuel de Montoliu, Gabriel Alomar i Eugeni Xammar, favorables a Jaume Brossa, o Joan Maragall, Josep Puig i Cadafalch i Jaume Bofill i Mates, contraris a les propostes dels «universalistes».

Manuel de Montoliu era el responsable de les pàgines literàries d'*El Poble Català* i, en aquells moments, es va revelar com un incondicional propagador de les tesis de Brossa. Per a ell, l'autor de les conferències era el guia a seguir, el que mostrava el camí de la necessària modernització de Catalunya, el que denunciava sense paliatius els perills que comportaven el pintoresquisme, el tipisme o el «casolanisme». A més, en la seva opinió, tota una nova generació jove d'artistes era partidària d'aquesta posició, la formada per Gabriel Alomar, Josep Carner, Jaume Brossa, Jaume Pahisa, Josep Maria Sert, Eugeni Zanné, Diego Ruiz, Eugeni d'Ors, Joan Puig i Ferrater, Hermenegild Anglada,⁷⁸ un conjunt de noms que en aquells moments coincidien en unes mateixes publicacions, encara que molts d'ells durant els anys següents s'allunyarien dels postulats d'*El Poble Català*. En sentit contrari, l'article més reticent que aparegué després de la primera conferència de Brossa fou el de Joan Maragall, «Entenem-nos», publicat el 22 de novembre de 1906.⁷⁹ Maragall aleshores gaudia d'un prestigi extraordinari i s'havia convertit en «un intocable, una mena de patriarca i oracle del catalanisme i, de fet, de la burgesia catalana en general».⁸⁰ En el seu text exposa arguments que després serien molt repetits, especialment el que afirma que només fent un art molt nacional es pot fer un art molt universal: «Ibsen i la seua gent són ben noruegs i justament per esser-ho ab

76. *Conferències den Jaume Brossa*, citat, p. 9.

77. Cf., Joaquim RABASEDA I MATAS, *Jaume Pahissa. Un cas d'anàlisi musical*. Tesi doctoral defensada a la Universitat Autònoma de Barcelona (URL: <http://www.tdx.cat/TDX-0629107-1537-55>), p. 43.

78. Cf. Manuel de MONTOLIU, «Puntualisant», *El Poble Català*, 3-XII-1906.

79. Vegeu-lo a Joan MARAGALL, *Elogi de la paraula i altres assaigs* (Barcelona, Edicions 62 i La Caixa, 1978), p. 139-143.

80. Joan-Lluís MARFANY, «Pròleg» a Joan MARAGALL, *Articles polítics* (Barcelona, Edicions de La Magrana, 1988), p. xvii.

tanta força, són tan europeus, tan humans.» Maragall també procedia del Modernisme, com els escriptors més actius d'aquells moments, però òbviament no s'identificava amb les posicions més radicals que dominaven *El Poble Català*.

Joan Alcover, en les notes que ara comentam, mostra una actitud d'oposició absoluta a les tesis universalistes i l'expressa amb una duresa implacable. Per a ell, Brossa

no sent el catalanisme [...] és anticatalanista. Està en el seu dret. Millor seria que ho digués clar. Però predicar en nom del catalanisme contra la realitat de l'ànima catalana, és un contrasentit, i pretendre que l'art català se descatalanisi per cobrar virtualitat expansiva, és contrari no sols a Catalunya, sinó a l'art.

De fet, Brossa no nega únicament el nacionalisme artístic, sinó que «nega l'existència dels pobles». En la seva opinió les alternatives que proposa són inexistents, maniquees. No es pot oposar la llibertat individual a la col·lectiva, perquè només reclamant la segona es pot aconseguir la primera. No es pot defensar l'universalisme contra el nacionalisme, perquè només a força de ser molt nacionals es pot ser universals. No es pot anar en contra de la tradició perquè «La *tradició* no és *rutina*, ni esclou [*sic*] l'evolució: lo que exclou és el trencament de tot vincle que ens lliga ab el passat». No es pot negar la nació i exaltar la naturalesa lliure, perquè «la *nació* és naturalesa, per això l'art ha de ser nacionalista». Per a ell, els partidaris de Brossa són incapaços de trobar exemples d'escriptors importants que confirmen les seves teories, no n'hi ha; en canvi, Alcover i Maragall en poden citar molts, entre els quals destaquen Goethe i els que remetien al nacionalisme musical de Grieg, Wagner, Pedrell o la Capella Russa.

En aquestes apuntacions dedica un espai relativament preferent a resumir quatre dels cinc articles que Gabriel Alomar titulà precisament «Sobre el nacionalisme artístic»,⁸¹ però no hi intercala comentaris propis. Joan Alcover sempre va mantenir una bona amistat amb Gabriel Alomar, encara que tots dos coneixien les diferències, sobretot ideològiques, que els separaven. Quan el 1909 Alomar feia oposicions a catedràtic d'Institut a Madrid li va demanar que intercedís davant l'Antoni Maura a favor seu. Joan Alcover ho va fer, i en la carta al seu amic polític de l'11 d'abril de 1909 indicava que «hay entre las ideas de Alomar y más todo un mundo, pero no dudo que sería un catedrático eminente por sus dotes de inteligencia y sólida cultura».⁸² En altres ocasions no va ser tan discret i, per exemple, a Joan Lluís Estelrich, un any abans, el 4 de gener de 1908 li deia que Alomar

81. Gabriel ALOMAR, «Sobre el nacionalisme artístic», *El Poble Català*, 2, 11 i 24-01-1907, 5 i 21-02-1907.

82. O. C., p. 730. Gabriel Alomar no va superar aquestes oposicions, molt polèmiques. Cf. Antoni SERRA, *Gabriel Alomar (l'honestetat difícil)* (Ajunrament de Palma, 1984), p. 36-37.

vino en efecto muy ufano de Barcelona. Realmente se le considera mucho por su talento y por las notas estridentes que a menudo lanza sin contemplaciones. Yo creo que hace muy bien en soltarlas. No hay como ser lo que llaman los senatos y tibios de por aquí *desequilibrado* para que la gente se entere de que uno existe. Por eso, siguiendo caminos tan opuestos, los que más suenan son Alomar y nuestro Vicario General [Antoni Maria Alcover]. Lo peor es esta tinta media de la discreción en que otros nos hemos mantenido. Si yo hubiera dicho sin atenuaciones algo de lo que pienso, otro gallo me cantara.⁸³

Hi havia una certa gelosia en aquests mots, i és que «Alomar el 1906 era [...] l'ideòleg, potser no l'únic però sí el més important, de la revifalla que havia fet el Modernisme en la seva darrera etapa al voltant d'una publicació [*El Poble Català*] i des d'un projecte per endegar una política catalanista d'esquerres, alternativa a la Lliga Regionalista».⁸⁴ En canvi, Joan Alcover que, a causa del seu conservadorisme tradicionalista i la seva ponderació, va ser molt elogiat per homes de l'entorn de Josep Carner, al capdavant va quedar relegat a un segon pla molt discret, una referència del Noucentisme «més com un nom a utilitzar que com un model».⁸⁵

Els cinc articles d'Alomar, molt brillants, incideixen en les idees exposades dos anys abans a *El futurisme*. En general, considera que el nacionalisme tradicional constitueix una etapa de la història cultural catalana important, però lligada al passat, al Romanticisme i, per això, superada. El que importava en aquells moments era projectar-se cap al futur a través d'un art lligat al seu concepte de *ciutat*, en bona part coincident amb la idea universalista de Brossa. Comparteix amb J. Alcover la idea que la cultura i la política catalanes han passat per tres etapes successives, la del regionalisme, la del nacionalisme i, ara, la de l'universalisme, però ell pensa que aquesta darrera ha de comportar una ruptura absoluta respecte a les anteriors. Les seves tesis, en canvi, són pròximes en molts d'aspectes a l'arbitrarisme, el civilisme o, fins i tot, l'imperialisme, defensats per Eugeni d'Ors, amb qui havia coincidit en publicacions modernistes importants, però que ara estava a punt de protagonitzar la seva defecció cap al Noucentisme i cap a la Lliga.⁸⁶ Joan Alcover, però, també s'havia de mostrar distant de moltes de les teories de

83. O.C., p. 693-694. Alcover encara li va dedicar un breu poema quan li va trametre l'edició de les seves *Poesies* el 1921 (O. C., P. 40) També Alomar va parlar en alguna ocasió d'admiració i de discrepàncies respecte a Joan Alcover. Per exemple en una carta que li va escriure el 31 d'octubre de 1912 des de Figueres, on ja exercia de catedràtic d'Institut, li deia: «bé sap que, per sobre les misèries de les divergències polítiques, el consider com l'*arbre únic* en el desert o ermot d'aquesta pobra terra nostra» (carta conservada a l'Arxiu del Regne de Mallorca, transcrita per PERELLÓ, *Aportació a l'epistolari entre Joan Alcover i alguns escriptors*, citat).

84. Jordi CASTELLANOS, «Gabriel Alomar i el Modernisme», citat, p. 7.

85. Jordi CASTELLANOS, «Joan Alcover i els corrents poètics del Modernisme», citat, p. 174.

86. Les coincidències i divergències entre Alomar i d'Ors són extensament estudiades a Jordi CASTELLANOS, «Gabriel Alomar i el Modernisme», citat.

d'Ors⁸⁷ i no podia estar d'acord amb Alomar, perquè de cap manera no considerava superada l'etapa del nacionalisme lligat a la tradició, a la catalanitat estricta i al folklore musical i literari.

Va explicar públicament la seva posició en aquesta polèmica a la conferència «Reacció literària» que va pronunciar a l'Ateneu Barcelonès el maig de 1910,⁸⁸ el text de la qual va ser publicat tot seguit a *El Poble Català* i a *La Veu de Catalunya*.⁸⁹ Hi adopta una posició clara respecte al debat i no es mostra gens diplomàtic quan signa, jo diria que amb molt poques «atenuacions», afirmacions contundents que podien distanciar-lo dels uns i dels altres. Són frases del tipus «jo em sento catalanista a l'estil ranci»⁹⁰ o «jo crec en l'art humà; però no crec en l'art cosmopolita. El cosmopolitisme és antiestètic, és un concepte negatiu que compromet la nostra llibertat» o «sense tradició no és possible l'avenç» i algunes més. Al marge, però, d'aquestes frases emblemàtiques, també hi exposa extensament algunes de les seves idees més repetides. Com a escriptor català defensa per damunt de qualsevol altra consideració la coincidència absoluta entre l'interès de l'art i l'interès de Catalunya. Així, reproduïx el fragment de «La humanització de l'art» en què havia combatut l'«expatriació suïcida» de l'artista. També creu poder demostrar la bondat de la tradició popular com a font d'inspiració i que són compatibles els interessos dels ruralistes i els dels civilistes. Però sobretot insisteix que l'universalisme només es pot aconseguir a través del localisme, base del nacionalisme, i intenta desfer l'error de creure que Catalunya ja ha assolit els objectius que formularen els homes de la Renaixença, és a dir, ja ha reforçat prou la seva personalitat, la seva catalanitat.

JOAN ALCOVER I ELS JOCS FLORALS

Aquestes idees, tan relacionades amb la tradició i, en el fons, amb el Romanticisme i la Renaixença, varen trobar en les festes dels Jocs Florals, freqüents aquells anys en tot el domini de la llengua, una plataforma de projecció impor-

87. El 27 de desembre de 1920 encara escrivia a Joan Arús: «Li he de confessar, però, que no veig tan clara la superioritat del noucents. Hem guanyat en disciplina gramatical, en lo demés no tant. Certs tòpics floralescs han anat desapareixent, substituïts per altres convencionalismes. Hi ha poetes del vuitcents (Verdaguer, Aguiló, Costa, Maragall) que no han sigut destronats» (cf. Miquel GAYÀ, *Contribució a l'epistolari de Joan Alcover*, citat, p. 103).

88. Cf. O. C., p. 232-241 i 790.

89. El 5 de juliol de 1910 Alcover n'informava així Teodor Llorente: «La conferencia que di en el Ateneo de Barcelona se publicó íntegra, aunque con bastantes disparates, en *El poble català* y en el folletín de *La veu de Catalunya*. Allí fue bien recibida, por más que me permití rectificar en algo las corrientes dominantes» (O. C., 676).

90. L'adjectiu procedia directament de Brossa: «Aleshores resultarà potser que els que haurem combatut el nacionalisme ranci haurem donat una fita més fonda per a l'esdevenir de l'intel·lecte català, o «un nacionalisme ranci no destrueix un altre nacionalisme estantís. L'expansió de l'esperit català sols pot fer-se mitjançant la creació de tipus nous» (cf. *Conferències den Jaume Brossa*, citat, p. 12).

tant. De fet, els mateixos Jocs es convertiren en matèria de debat, rebutjats per uns i defensats per altres. Gabriel Alomar, que, com hem vist, havia protagonitzat una petita espantada en els que s'havien celebrat a Palma el 1904, els dedicà íntegrament l'article tercer de la sèrie «Sobre el nacionalisme artístic». No els desqualificava radicalment, però hi proposava canvis tan profunds que, si s'haguessin dut a terme, els haurien convertit en una cosa ben diferent del que havien estat fins a aquell moment:

En la famosa tríada del seu lema hi ha acoblats els dos grans elements de la religió del passat, la Pàtria i la Fe, tan característiques precisament de tot ruralisme, com ho són de la ciutat els elements contraris, els elements de les aspiracions que, per essència, han de mirar el futur, ja que tot ideal, per ésser-ho, és una pruija vers el millor, vers la depuració i això sempre és una mira futura. Doncs bé: ens cal convertir els Jocs Florals en una solemnitat ben expressiva de lo que tots hi veiem fins sense sentir-ho; en la festa artística de la ciutat, en la coronació de la ciutat pels seus poetes.⁹¹

Els redactors d'*El Poble Català* eren majoritàriament de la mateixa opinió i també s'hi mostraren radicalment en contra. Joan Alcover, en canvi, en va ser un acèrrim defensor. Ja hem vist el paper tan destacat que va tenir en el Certamen del 1903 i hem presentat els Jocs Florals de Palma del 1904, als quals també va donar suport. Un caràcter molt similar varen tenir els que es tornaren a celebrar a la capital insular el 1910, convocats per l'Associació de la Premsa. En aquesta ocasió, Joan Alcover va tornar a presidir el jurat i va pronunciar el discurs inaugural a la festa que es va celebrar al Teatre Principal el 4 de juliol, ple de gom a gom.⁹² En aquest discurs⁹³ fa un poc d'història de la seva relació amb els Jocs:

Jo confés que he passat per un període, no diré d'antipatia, però sí d'indiferència per les solemnitats floralesques. Els motius principals, en rigor, s'inclouen tots en un, la supèrbia juvenil, l'individualisme irreductible, gelós de la seva autonomia, que té por de sotmetre's, conscient o inconscientment, a normes preestablertes; la repugnància a cercar per l'obra literària consagracions que ella no imposi per sa pròpia virtualitat, i a substituir o rectificar punts de vista personals per adaptar-se a estranyes preferències.

Després, amb l'etat madura vengué la reflexió, i a la llum d'ella vaig aprendre que els camps dels Jocs Florals són bastant espaiosos perquè totes les emocions i totes les fantasies i totes les formes d'expressió decorosa s'hi agombolin; i que la necessitat o conveniència d'humanisar l'inspiració, escalfant-la d'una

91. Gabriel ALOMAR, *El futurisme i altres assaigs*, cit., p. 70-71.

92. Cf. *La Almudaina*, 5 de juliol de 1910, p. 1, que en fa una extensa ressenya.

93. No recollit a les O.C., però conservat a l'Arxiu de Joan Pons i Marquès (Capsa 7). El reproduïm a l'apèndix.

certa calor de sociabilitat expansiva, no obliga a fer renúncia dels propis sentiments, sinó a preferir els més comprensibles que són també els més reals i intensos.

El període d'indiferència i d'individualisme que coincideix amb el seu allunyament dels Jocs comprèn els anys en què va ser un poeta gairebé exclusivament castellà i és interessant veure que ja va utilitzar arguments molt semblants quan, en el discurs pronunciat a l'Ateneu Barcelonès de l'octubre del 1906, va voler explicar la seva transició cap a l'ús exclusiu del català.⁹⁴ És a dir, per a ell l'adhesió als Jocs Florals tenia un valor molt similar al que tenia l'adhesió a la llengua: tant una cosa com l'altra servien per refermar la personalitat de Catalunya, per atorgar-li existència pròpia. És a dir, només tenien sentit si hom atribuïa als poetes un paper primordial en la construcció de la pàtria. Segons l'opinió d'Alcover, no es podia anar en contra dels Jocs sense anar en contra de Catalunya i, per extensió, de Mallorca.

El gran guanyador aquell any va ser Llorenç Riber,⁹⁵ però també hi obtingueren premis, entre d'altres, Maria Antònia Salvà,⁹⁶ Josep Maria López Picó,⁹⁷ Jaume Bofill i Mates,⁹⁸ Guillem Colom⁹⁹ i Josep Maria Tous i Maroto.¹⁰⁰ En el jurat, a més d'Alcover, hi havia Josep Carner, que va fer un altre discurs en el qual evocà la figura de Marià Aguiló i elogià els seus amics Joan Alcover, Miquel Costa, Miquel dels Sants Oliver i Gabriel Alomar, demostrant que les complicitats que hem remarcat en les pàgines anteriors continuaven essent molt fortes.

Alcover, com ja hem dit, havia guanyat la Flor Natural als de Barcelona del 1905, amb «La serra». Després, el 1907 hi va guanyar la Viola amb «Dol», una de les «Elegies». Aquell any, l'Associació de Lectura Catalana va organitzar una vetllada en honor dels premiats que se celebrà al mateix Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona el dia 13 de maig. Joan Alcover hi va pronunciar un discurs, redactat en la mateixa època que escrivia les notes sobre «L'orientació literària de Catalunya», en el qual fa una defensa abrandada dels Jocs i en algun punt sembla que respon directament a Gabriel Alomar, pronunciant-se en contra dels canvis que els podien desnaturalitzar:

94. En el discurs del 1906 hi deia: «la meua vocació, més inclinada a admirar que a produir, no era prou dominant per sobreposar-se a tots els altres estímuls, vanitats i egoïsmes de jove, l'aura de mundanitat empenya dolçament el meu diletantisme poètic» (cf. O. C., p. 277).

95. Hi va guanyar la Flor Natural, amb «Cant de tardor», la Viola, amb «Processó humil», i el premi extraordinari ofert per la Diputació per a un treball en prosa.

96. Obtingué l'Englantina amb el poema «Espigolaies».

97. Segon accésit a la Flor Natural per «Oració del cavaller jovincel».

98. Premi extraordinari ofert pel governador civil.

99. Premi extraordinari ofert per Antoni Maura.

100. Obtingué dos premis extraordinaris: l'ofert pel marquès de la Sénia i l'ofert per la societat La Veda.

Alerta, alerta a reformes massa radicals que puguin comprometre l'essència de la institució venerable com una vella soca d'on va caure la llavor primera de la renaixença i que, diguin lo que vulguen, té saba encara.¹⁰¹

En el mateix discurs exposa un altre cop els seus arguments contra el cosmopolitisme i l'embadaliment respecte a les modes importades. La conclusió, coincident amb el que Joan Maragall havia escrit a «Entenem-nos», era clara:

Artísticament no hi ha més que un medi de dominar el món: l'altitud i la gràcia del vol; i, per això, la força de les ales; i jo no sé que abandonar abans d'hora la calor materna sia el secret per a enfortir-les.¹⁰²

El 1908 hi va tornar a concursar amb el poema «L'espurna», que hi va obtenir l'accèssit a l'Englantina. El poema degué ser escrit el 1907, any en què sembla que s'encengueren fogueres al Puig Major la nit de Sant Joan en senyal de germanor amb Catalunya.¹⁰³ És el més patriòtic de tots els seus poemes. Dirigít als joves, constitueix tota una proclama a fi que «soni el crit de la sang, bategui el ritme / de la maternitat, i en ell se bressin [...] / els milions de cors de nostra raça» i es propaguin «els cirials del culte de la pàtria».¹⁰⁴ La crida tingué una resposta gairebé immediata perquè els primers mesos del 1909 es va crear la «L'espurna» una societat regionalista que nomenà Joan Alcover president honorari i que s'identificava «totalment amb la ideologia de la Lliga» Regionalista de Catalunya.¹⁰⁵ Entre els fundadors hi havia els poetes Miquel Ferrà i Llorenç Riber, deixebles directes de Miquel Costa i de Joan Alcover. L'Espurna fins i tot va presentar un candidat, An-

101. O.C., p. 297.

102. O.C., p. 299.

103. Cf. Damià PONS I PONS, «L'espurna (1909): Un projecte d'actuació política d'un sector de la intel·lectualitat mallorquina», a *Entre l'afirmació individualista i la desfeta col·lectiva (Escriptors i idees a la Mallorca del primer terç del segle XX* (Barcelona, Universitat de les Illes Balears / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002), p. 143-154. La redacció, per tant, també coincideix amb les anotacions sobre «L'orientació literària de Catalunya». Ho confirma que en la mateixa llibreta que conté aquestes notes hi ha un primer esquema del poema:

L'espurna

En. mon cor d'infant ja covava mon amor a Catalunya. Nodria aquest amor la sang materna. Més enllà dels horisonts visibles que tanquen nostra infantesa, s'extenen els llunyadans del regne de l'illusió. Aquest regne era per mi Catalunya. L'àvia i la mare me'n parlaven, inspirades per la Musa de l'enyorament. Així aprenguí a estimar-la.

Saltà de mon cor una espurna d'aquest amor. L'espurna ha pres. Ella alça i multiplica els focs de San Juan. I brillen els serrals de Catalunya com cirials ardents. I d'aquelles montanyes se giren els ulls envers Mallorca. L'ànsia i el dubte bateguen dins els cors... Grat sia Déu. L'illa respon. El Puig Major flameja.

104. Vegeu el poema a O.C., p. 50-53.

105. Damià PONS I PONS, «L'espurna», citat, p. 145.

toni Quintana, a les eleccions municipals del 2 de maig de 1909, però no va ser elegit i la societat es dissolgué.

El moment culminat de la presència de Joan Alcover en els Jocs Florals de Barcelona es va produir uns dies després, ja que aquell mateix maig de 1909 hi va tornar a guanyar la Flor Natural amb el poema «A la vora del Tàmesis» i fou proclamat Mestre en Gai Saber. Va aprofitar l'estada a Barcelona per pronunciar-hi un altre discurs, en aquest cas al Teatre Principal en homenatge a Àngel Guimerà, amb motiu de l'estrena d'*El fill del rei*. Per a ell, Guimerà era un home representatiu dels Jocs Florals i per això va aprofitar l'ocasió per afirmar que, gràcies a la seva restauració, Catalunya «es dona compte del ritme de sa vida i diu amb veu enèrgica: jo só, i treu d'aquest fet incontestable les naturals conseqüències» fins a arribar a un punt en què «els sentiments, art, pàtria, cultura, llibertat, poesia se confonen en una sola flama, que és, com si diguéssim, la raó de viure».¹⁰⁶ Durant aquella mateixa estada a Barcelona va ser homenatjat per la «joventut literària» amb un sopar en el qual els homes més destacats del noucentisme literari, Josep Carner, Eugeni d'Ors, Jaume Bofill i Mates i Josep M. López Picó li dedicaren emocionats poemes.¹⁰⁷ Pocs mesos abans havia aparegut *Cap al tard*, que finalment venia a consolidar el seu prestigi de poeta.

La història posterior ja és més coneguda. El juliol va esclatar la Setmana Tràgica, que el va tornar a trobar de viatge per Catalunya,¹⁰⁸ i el va abocar a «un período de enfriamiento y de sopor».¹⁰⁹ Així podem considerar que la conferència «Reacció literària», tan combativa, i el discurs als Jocs Florals de Palma del 1910, en el qual torna a fer una crida entusiasta als joves, tanquen el període més actiu en la seva trajectòria poètica i intel·lectual. Després disminueix la seva presència pública tot i que continua essent, fins a la seva mort el 1926, un home important per a la literatura i la cultura catalanes. Això sí, es manté fidel a les idees que havia posat en circulació durant aquella primera dècada del segle i insisteix a exposar-les cada vegada que en té oportunitat. El Jocs Florals continuen essent per a ell una de les plataformes preferides.

El mes de maig del 1912 va tornar a fer una estada un poc llarga a Catalunya per participar en l'homenatge que les Joventuts Nacionalistes de la Lliga Regionalista reteren a Joan Maragall, traspassat el 20 de desembre de 1911, i, després, presidir els Jocs Florals celebrats a Lleida. Va ser altre cop Josep Carner qui va insistir molt perquè Joan Alcover pronunciés un discurs en honor de Joan Maragall. Al començament de gener del 1912 li deia:

106. Vegeu aquest parlament a O. C., p. 148 -152.

107. Jordi CASTELLANOS, «Joan Alcover i els corrents poètics del Modernisme», citat, p. 168.

108. Concretament a Manresa, «incomunicat de ma família» (cf. O.C., p. 301).

109. Carta a de J. Alcover J. Ll. Estelrich del 15-11-1909 (O. C., p. 696).

lo important és que vostè vingui a Barcelona. En Jordà, en Bofill, en Puig de la Bellacasa i jo hem estat aquests dies organitzant la Joventut Nacionalista, de la Lliga, col·locant-hi la flor de la nostra juvenesa estudiosa, que és acèrrimament pratista. És un bell estol. Ara bé ¿no fóra un motiu inexcusable per la seua vinguda el tenir de pronunciar un discurs sobre en Maragall en una vetllada de gran solemnitat que dedicarem a la seua memòria? Jo li escric en nom de tots pregant-li que accepti la comanda. La paraula de V., que és única, se trobaria amb un ambient plaentíssim.

Faci'ns aquesta mercè, i ja no ens caldrà cap millor auguri per la nostra empresa.

La conferència o discurs seria estampat per repartir-lo immediatament. Se podria llegir en l'acte —si vostè ho aprovava— una selecció de poemes d'en Maragall, i potser jo escriuria una oda. Res més.

Joan Alcover hi degué posar objeccions, sobretot respecte a la data en què hauria d'anar a Barcelona, si acceptava la proposta, però també va voler indicar al seu amic que ell no compartia algunes de les idees estètiques de Maragall i que, si feia el discurs, havia de tenir llibertat per tractar aquest aspecte. Carner, que va posar gran interès en aquella participació d'Alcover, el 29 de març li responia:

Que sí, que sí, que sí, lo del seu parlament sobre en Maragall! Sigui tan poc incondicional com vulgui: ni en Prat ni en Cambó foren mai incondicionals d'en Maragall; i nosaltres, i entre nosaltres els que som més ultramuntans, creiem que és tanta eretgia augmentar els dogmes com negar-ne qualqu'un.

Fixi V. mateix el dia.¹¹⁰

Així no hi va haver més reticències i la sessió es va celebrar finalment el diumenge 12 de maig, al matí. Tot seguit la Joventut Nacionalista li oferí un dinar. A l'inici del seu discurs¹¹¹ Joan Alcover va presentar Maragall com un autor molt pròxim als postulats que ell defensava, ja que va saber recollir «la part viva» de la Renaixença i no «desdenyà de concórrer als Jocs Florals», entorn dels quals «dintre i fora del certamen, contribuí a regenerar l'atmosfera amb l'aura pura de la sinceritat». A més, l'exemple de Goethe li serví per augmentar la seva admiració per la poesia popular, admiració que tots dos compartien. Les discrepàncies es referien només a alguns aspectes de teoria estètica; concretament Alcover, *grosso modo*, no era partidari de la poesia intuïtiva i de la inspiració espontània que defensava l'autor barceloní.¹¹² Això, però, no impedí que, al final del discurs, enmig

110. Correspondència citada, conservada a l'Arxiu de Joan Pons i Marquès.

111. Vegeu-lo a O. C., p. 201-211.

112. En un estudi aprofundit d'aquests aspectes també trobaríem molts de punts de coincidències, alguns dels quals foren ja indicats per Jordi CASTELLANOS, «Joan Alcover i els corrents poètics del modernisme», citat, p. 170-171.

d'una altra abrandada crida a la joventut catalana, exaltàs l'exemple cívic de Maragall, model únic d'artista nacional:

Ell defensa la dignitat catalana i l'ànima catalana contra la imitació de les costums toreres i la caritat xulesca i la falsa doctrina de l'artista sense pàtria i el vici groller de la paròdia i la sutzura del llenguatge infecte. Ell en sos tres admirables articles *El sentiment catalanista*, *Tràgic conflicte*, *La Pàtria nova*, inicia amb singular clarividència l'orientació que es va imposant en la política de Catalunya.¹¹³

En el discurs presidencial que va pronunciar uns dies després en la celebració dels Jocs Florals de Lleida,¹¹⁴ va repetir alguns d'aquests conceptes. Hi tornà a presentar Maragall com un model d'«exemplaritat feconda», atès que tota la seva obra «del primer full a l'últim catalaneja». El discurs, al marge d'això, és molt intens i té el to d'una confessió personal en la qual deixa clares les seves conviccions més arrelades, en un moment en què potser ja no tenia gaire afany de protagonisme públic. És també una crida a la unitat. Per a ell, «dins l'amplitud de l'esperit catalanesc, hi caben totes les tendències» i per això la seva proposta ara apunta cap a la unió d'esforços, no cap a les desqualificacions més pròpies dels seus treballs de la primera dècada del segle. Tampoc no s'està de presentar-se com un home de la Renaixença i repeteix que l'obra patriòtica que els romàntics iniciaren encara no ha arribat a la seva plenitud:

És possible que m'inspiri cavil·lacions injustes d'egoisme d'enamorat de la poesia; la poesia cantada, i més encara la poesia en acció, la realitat poètica, palpitant en els cors, invadint, com un contagi, tots els ordres de la vida catalana, en el període heroic del ressorgiment; és possible que jo enyori l'animació d'aquest període [...] Al so de les lires Catalunya anava reconstruint-se; i si ara les dispersam, ¿és que ja s'ha posat l'última pedra d'aquesta reconstrucció?

Ell creu que no, que encara no s'ha posat aquesta «última pedra» i que no serà fàcil posar-la, tot i els avenços que s'han fet, especialment a causa de la política efectiva de Francesc Cambó, a qui cita expressament. Per això continua creient que l'esperit català ha d'impregnar l'obra dels escriptors i que Catalunya no pot tenir interès «a guanyar-se un lloc d'honor en el món intel·lectual si comença per supri-

113. O.C., p. 210. Els tres articles de Maragall que Alcover cita són del 1902 i plantegen la idea que Espanya només pot regenerar-se a partir de les propostes descentralitzadores i modernes divulgades pel catalanisme, frontalment oposades a l'estructura d'una Espanya aferrada als esquemes que Castella imposà al segle XVI. L'admiració per aquests articles, per tant, reforça la tesi que hem presentat a l'apartat «Pèrdua de confiança en una Espanya completa i vària». Vegeu-los a Joan MARAGALL, *Articles polítics*. A cura de Joan Lluís Marfany (Barcelona, Edicions de La Magrana, 1988), p. 50-62.

114. Vegeu-lo a O.C., p. 299-302.

mir-se a si mateixa, si esborra el propi segell i el propi geni en l'ànima dels poetes». Al final del discurs torna a elogiar l'obra de l'Orfeó Català i a defensar la festa dels Jocs Florals que, per a ell, «signifiquen la unitat orgànica de la vida catalana».

Després encara va ser president dels Jocs Florals de Barcelona del 1916 i de Girona de 1922, i hi va pronunciar discursos importants.¹¹⁵ Hi destaca l'homenatge que hi fa a homes com Manuel Milà i Fontanals, Jacint Verdaguer, Josep Lluís Pons i Gallarza o Miquel Costa i Llobera. És amb aquests homes amb qui més s'identifica. Com també s'identifica amb la idea, present ja a les notes manuscrites sobre l'«Orientació literària», que «La Catalunya social i la literària» encara han d'apropar-se més, fins que «acabin de compenetrar-se». Tanmateix reconeix que la presència de l'element «cosmopolita» ja és inevitable en la cultura catalana, tot i que s'ha d'aconseguir fondre'l amb l'element castís i mai no s'ha d'oblidar que «ara per ara, és en la lluita pel ressorgiment, és en l'ideal artístic i literari; és en la llengua en primer terme, sang viva de la pàtria» on vibra i es manifesta l'autonomia espiritual de Catalunya. Aquest és el principi bàsic del seu nacionalisme artístic.

EPÍLEG

Joan Alcover defensà aquestes idees al llarg de més de vint anys i va procurar transmetre-les als joves. Cal tenir-les en compte tant en estudiar la seva obra com en sospesar la influència que exercí sobre els seus contemporanis i sobre els seus immediats continuadors, a Mallorca definitivament identificats amb el concepte d'Escola Mallorquina. Defineixen una ideologia cultural marcada pel patriotisme, la identificació de l'artista amb les aspiracions del seu poble i la defensa de la llengua i la tradició popular. Paral·lelament, hi és molt notable el refús de l'universalisme i el cosmopolitisme. El poeta i la seva comunitat recorren un mateix camí i, per això, cal que no s'allunyin l'un de l'altre, cal que no es neguin. La seva adhesió als Jocs Florals i l'homenatge a alguns dels patriarques de la Renaixença té aquesta mateixa orientació. La Renaixença suposa l'inici d'un procés que encara no s'ha tancat i que ha promogut els principis ètics que són la raó de ser del poe-

115. Vegeu aquests discursos a O.C., p. 303-311. El 12 de desembre de 1916 també va fer un parlament a la Sala Mozart de Barcelona, convidat per les dames de la Lliga del Bon Mot, que titulà «Cultura de llenguatge» (cf. O.C., p. 251-254). Aquesta Lliga havia estat fundada el 1913 per lluitar contra la blasfèmia, i hom la identificava amb sectors ultraconservadors, però a Mallorca rebia el suport del bisbe Pere Joan Campins, bon amic d'Alcover. En la primera part del parlament hi afirma categòricament que «l'existència d'una llengua dóna fe de l'existència d'un poble», i, per tant, es mostra partidari d'identificar la llengua amb «l'ànima del poble feta visible i tangible», tot i que «la història, la raça, l'art, el territori, el llinatge, les costums [i] les institucions jurídiques» també són presentats com a factors significatius en la configuració d'aquesta ànima (O.C., p. 244-245).

ta. Catalunya no els pot ignorar si no vol renunciar a la seva personalitat. Carner i els homes de la Lliga Regionalista trobaren en aquestes idees, només compartides parcialment, un antídoto a determinades tendències del catalanisme progressista i li proporcionaren tribunes on divulgar-les.

Tanmateix, hem de tancar aquesta exposició dient que Joan Alcover va ser un teòric de la literatura molt preocupat per qüestions relacionades amb les característiques de l'art en general i de la poesia en particular i que va voler estar ben informat sobre les tendències literàries que es discutiren entre el final del segle XIX i el començament del XX. A més de les tesis que hem presentat aquí, en els seus discursos i en les seves notes manuscrites va reflexionar sovint sobre les raons que justificaven la pràctica artística. L'assaig sobre la «Humanització de l'art» n'és l'exposició fonamental, com ja han destacat els estudiosos, però els seus pensaments, potser no tan elaborats, també són presents en altres escrits i en notes disperses que sovint reproduïxen i comenten articles procedents de publicacions franceses.¹¹⁶ Resseguir-los amb rigor exigeix un treball que, en bona part, encara està per fer. Aquí, però, ens cal afirmar que el nacionalisme artístic només és un apartat —important, això sí— de la seva teoria estètica i literària, molt més àmplia i complexa.

116. A l'Arxiu Joan Alcover, dipositat a l'Arxiu del Regne de Mallorca, lligall 495, hi ha una altra llibreta manuscrita, molt similar a les descrites a les notes anteriors, amb anotacions de la *Revue Bleue* d'entre 1893 i 1903, en les qual s'exposen les seves teories sobre la «contemplació» (cf. Joan MAS, «Alcover-Maupassant», *Serra d'Or*, núm. 590, febrer 2009, p. 40) tan importants, i es recullen judicis crítics sobre molts dels poetes i dels corrents literaris francesos d'aquells anys.

Apèndix 1

EL PRINCIPI DE LES NACIONALITATS AL PUNT DE VISTA FILOSÒFIC I ABSTRACTE

El principi de les nacionalitats, en nom del qual l'Itàlia i l'Alemània feren no fa molt la seua unitat, va camí, per conseqüència de l'aplicació que en fan els pan-slavistes i els pan-germanistes, de menar l'Europa a un estat especial, veí de l'estat mitjana. Lo que fou una necessitat per dos grans pobles, que cap frontera natural mes sols la política havia dividits en nombrosos petits estats, ha vengut a esser la insígnia, l'idea fixa, el *dada* de petits pobles que viuen encara a l'edat agrícola; el principi de les nacionalitats completament identificat ab el de les races, és tornat la poma de discòrdia de les tribus i de les viles a ont una raça combat l'altra perquè l'una és sèrvia i l'altra és croata...

Tothom s'inclina davant aquest principi de les nacionalitats com davant una cosa sacramental...

¿Què significa aquesta «qüestió de les nacionalitats»? Per això se sol entendre aquest moviment qui condueix certes poblacions del mateix origen i la mateixa llengua, però que perteneixen a Estats diferents, a reunir-se per constituir un sol cos polític, una sola nació...

Per tots els pobles a l'estat primitiu (i ara mateix en les tribus salvatges) l'identitat de raça és la base de l'unitat política. Però des de que els homes se lliguen al sòl (terra) per la propietat, la cultura, les guerres, les conquestes, les emigracions, s'ajunten sobre un mateix territori poblacions de raça distinta o se reparteixen entre sobirants diferents poblacions de la mateixa sang. Això ha succeït per tot, a Àsia, a Europa; sens que ningú hi ves llavors inconvenient ... Avui els homes qui parlen el mateix idioma se volen reunir seguint llurs afinitats etnogràfiques. Els sobirants i els Estat[s], davant aquesta amenaça contra l'integritat territorial o la preponderància política, no s'hi resignen. Hi oposen objeccions, llavors baionetes, per fi canons si fa falta ... Va't aquí la «qüestió de les nacionalitats»...

Deia Eugene Iung (*les Débats*, 30 octubre 1862) tractant de l'unitat italiana: «Aquell acord de les races llatines, aquest principi de les nacionalitats no són per si mateixos idees falses; mereixen un lloc en el conjunt de necessitats i d'interessos de l'Europa actual, més a condició que no fassen llitera de tot el reste. Si pretenien dominar tot sols, esser l'única regla de la política general, tendirien a separar els pobles en grups naturalment enemics, anirien a contrapèl del treball de fusió que compleixen els temps moderns i que, per una penetració recíproca, per l'ascendet de les idees i les institucions, permet a

les nacions més civilisades escampar per tot el progrés universal; no hi [ha] doncs que acceptar aquest principi i fer-se'n els campions sinó en certa mida, que no amenaci sèriament la pau europea»...

L'estat de coses que els partidaris de les nacionalitats volen canviar existeix fa temps. ¿Com així aquesta qüestió surgeix quant les relacions de nacions a nacions tornen més intimes, i s'agrava en el moment en què el sentiment de cosmopolitisme universal tendeix a reunir les races diverses en una vasta federació? ¿Per què, en països com els Estats Units (americans), a ont tantes races europees viuen juntes, la qüestió de les nacionalitats no se manifesta, i com així en certs països europeus, el sentiment nacional torna tan terrible (ferós) que aspira a l'aïslament quant casi per tot les particularitats nacionals tendeixen a esborrar-se baix el vernís uniforme de la civilització europea?

Emile de Laveleye ha explicat el fenomen: «Les causes resideixen, diu, en el mateix progrés modern: l'igualtat de tots, la soberania popular, el règim constitucional i parlamentari, els descobriments de la ciència, el conreu de la filologia i de les lletres són altres tants factors del principi de les nacionalitats, com ho són de les idees filosòfiques de la democràcia. El moviment de les nacionalitats té do[n]c[s] arrels en lo que constitueix el caràcter distintiu de les societats actuals. Per contrarrestar-lo hi hauria que cotrarrestar (arrèter) també tot progrés i retornar els pobles a l'antic règim»

«La difusió de les llums i de la comoditat, el conreu de les lletres han robustit, generalisat els sentiments que la proclamació dels drets de l'home i de les investigacions científiques havien fet nàixer. Mentres els homes viuen en l'ignorància i la misèria, ningú s'inquieta del patuà que parla. Dins una província habitada per salvatges, fundau escoles, establiu un camí de ferre i tolerau una impremta; vint anys després el sentiment nacional haurà nat; al cap de dues generacions, farà explosió si intentau reprimir-lo. És illuminant-se que l'home pren consciència de si mateix i arriba a voler-se dirigir lliurement. Lo mateix passa ab els pobles. Quant adquireixen certes llums, no suporten amos estrangers i pretenen avançar emancipats de tota tutela cap al cumnpliment del seu destí. Així és com la qüestió de les nacionalitats neix del progrés mateix de la civilització.»

El baró Joseph Eötvös (escriptor i home d'estat húngaro) ha provat en son tractat sobre la qüestió de les nacionalitats que aquesta agitació de races s'enllaça als grans moviments històrics qui transformen les nostres societats després de l'adveniment del Cristianisme i sobretot després de la Reforma; Gobineau, predecessor de Nietzsche, ho ha provat també dins son magistral «Ensaig sobre la desigualtat de les races humanes».

És doncs poch fundat explicar simplement la qüestió de les nacionalitats per pures ambicions polítiques...

Si aquest moviment de les nacionalitats surt doncs del progrés de la civilització contemporànea ¿se'n segueix que desmembrarà tot estat qui conté poblacions de llengua diferent per lograr la constitució d'enormes aglomeracions fundades únicament en les afinitats etnogràfiques? No ho¹⁷ creim; bé que per l'acceptació del principi de les nacionalitats, aquesta creència tendesca a generalisar-se entre un cert nombre de polítics. Només agitarà, en efecte, com ja ho ha fet, pobles un poc atrassats, pretenint-se mal governats i oprimits. Els pobles avançats dels nostre Occident han passat ja el moment en què per basse de l'associació no se vol més que la comunitat de raça. Estan ja tan penetrats de les idees cosmopolites que la passió ardenta que anima les joves nacions de l'Orient en vies de formació a

117. Alcover ortografia «N'ho hu creim»

penes entenen; lo que és, per altra part, causa de que aquesta qüestió de races sia tan mal tractada i tan mal compresa a França... Una prova de que França ha passat ja l'etapa en què la proscripció de tal o qual llengua puguen fer renéixer agitacions polítiques, és el poc cas que s'ha fet de l'interdicció del breton en les Iglésies de Bretanya pel govern de Combes; que el govern aleman, húngaro o austriac provin de prohibir el tchèque, el *rumano* o el *sèrvio* o el polonès en les Iglésies de les regions habitades per aquestes races, i veureu el tolle general que suscitarà la *medida*. Ja ho hem vist a propòsit dels sucesos de Wrescheu i de la Polònia prusiana.

És que a mida que la cultura d'un poble s'eleva, l'identitat d'idioma i de sang exercés sobre ell menys imperi i la simpatia moral n'exercés de ventaja. Per damunt les nacionalitats etnogràfiques hi ha les nacionalitats polítiques electives, se pot dir, arrelant dins l'amor de la llibertat, dins el culte d'un passat gloriós, dins l'acord dels interessos, dins la semblança de les costums, de les idees, de tot lo que fa la vida intel·lectual. La Suïssa ab sos alemans, sos francesos i sos italians, la Bèlgica ab sos flamencs i sos *Wallons* n'ofereixen notables exemples. Les nacionalitats electives són més dignes de respecte, perquè reposen damunt l'esperit; les altres no tenen per raó d'esser més que les afinitats de sang i d'origen.

Res aturarà les conquestes de la democràcia; mes el moviment democràtic qui llança l'Orient en la lluita de les races porta l'Occident cap al cosmopolitisme.

El moviment de les nacionalitats no és doncs més que una fase, un moment del progrés de la civilització i és més que provable que els pobles de l'Europa occidental ja l'han passat. Com té sos orígens en els fets passats, comunitat de raça, d'origen, d'història, de records arqueològics, només exercirà acció profunda en los esperits i les poblacions retardats encara dins les situacions creades per l'edat mitjana; els Estats i los governs animats d'idees i d'interesos moderns no cerant [*sic*] certament conmoguts.

...

El principi de les nacionalitats reivindica per les races l'autonomia i l'unitat. L'autonomia és de dret superior pels pobles. És en nom de llur dignitat i de llurs llibertats naturals que els homes reunits en societat tenen la facultat de governar-se ells mateixos i de no obeir més lleis que les que ells s'imposen, mes no és la raça qui confereix aquest dret, com no és la latitud ni el clima; *és el títol i la qualitat d'home*. No és perquè sien de tal o de qual raça que no puguen esser forçats a obeir més lleis que les que voluntàriament s'han donades; és perquè són *homes*, i per conseqüent, *lliures*.¹¹⁸

Així, si la reivindicació de l'autonomia pels pobles oprimits és un dret sagrat, la reivindicació de l'autonomia per les races és cosa indiferent en ella mateixa, per ses conseqüències més perjudicial que útil, i no pot, en tot cas, constituir un dret ... No hi ha dret a l'autonomia, a l'independència, a la separació de les races les unes de les altres, i voler establir aquest dret és voler establir que les races són naturalment hostils, és col·locar-les recíprocament dins una situació antagònica.

Ho repetim. L'antagonisme de les races no és més que una fase de l'evolució social; marca una tendència psicològica momentànea qui no és més que una etapa del progrés; no té més valor absolut que el que tenen els odis religiosos. Aquest antagonisme... no arribarà a son fi qui seria unificar les races homogènies i separar les races unides d'origen diferent, perquè no sembla ser tal el fi de la natura qui és la mescla i el creuament per crear races noves més fortes i superiors.

118. Alcover subratlla amb tres ratlles les paraules *homes* i *lliures*.

... El dret és violat quant un poble s'ha vist arrancar per la força ses lleis, sa constitució nacional; més no s'és violat perquè moltes nacionalitats, moltes races se trobin reunides a un mateix Estat, sots l'imperi d'una mateixa constitució. Si aquesta constitució fos opressora ofendria la justícia, més no l'ofèn sols per esser comuna a poblacions de raça distinta...

No cal confondre els drets dels pobles a l'independència ab el pretengut dret de les rasses a l'autonomia ;En quin còdic està escrit que les races deguen estar separades, que els homes de races distintes no es puguén lligar per institucions comunes, i que, una volta lligats, puguén, pel sol fet de les diferències de races, rompre l'unió?

Si existís un gran poble compost de nacionalitats distintes, igualment unides pel llas d'institucions lliures i protectores, l'una d'entre elles ;podria donch[s] impunament rompre el pacte comú invocant el dret d'autonomia que li confereix el principi de les nacionalitats? Els que se separassen podrien doncs dir a llurs associats de la vetla, com ells ho fan: és ver, hem estat units pel nuu d'una constitució regular, teníem en comú totes les coses unides pel vincle sagrat qui constitueix la pàtria; les lleis, la bandera, les llibertats i els records de glòria; mes ens hem recordat de que la nostra raça no és la vostra; mirau els nostres trets físics diferents, mol[t]s de sigles d'unió voluntària, de successos i de revessos compartits..., reprenim l'idioma dels nostres pares qui començava a confondre's ab el vostre; és bo que estiguem separats. Aquest llenguatge fa quaranta anys se parla cada dia a Europa; és la conseqüència natural del principi de l'autonomia de races.

L'unitat no té res de comú ab el dret; ella és d'ordre polític, administratiu o militar; ella interessa la seguretat, l'organització o el poder dels Estats, però no està per essència i per ella mateixa, revestida de caràcter sagrat. No obstant, se concep que un poble col·locat entre dues potències veïnes cerqui realisar la seua unitat, si creu trobar-hi sa seguretat, la garantia de la seua independència. Aquesta facultat constitueix per si un dret, si se vol, més un dret consemblant an el de armar milícies, fondre canons, bastir murades, un dret que no es en el fons més que el de defensa.

És la força qui dóna l'unitat i és la força lo que li han demanat Alemanya e Itàlia; i la força jamai ha constituït un dret...

No cal confondre l'unitat que poden llegítimament reclamar els pobles ab l'unitat a que aspiren les races; la primera d'acord ab l'estat actual de les societats, la segona ab oposició ab aquest estat comú, ab les lleis de la natura.

En efecte, la natura separant pels mars, pels deserts les diferentes branques d'una mateixa raça, sembla haver oposat a la realització de la seua unitat política barreres fins al present insuperables. Además, llençant a totes les riberes, a mercè dels atzars de l'emigració o de l'esperit d'aventura homes de tots els orígens, ha volgut, sens dubte també, que una vegada separats de llur soca primera se poguessen unir per matrimonis i contribuir a formar nous pobles i noves societats.

Reconèixer el principi de l'unitat individual de les races i, conseqüentment, la necessitat d'unir totes les que viuen separades, és sancionar encara preocupacions crudels, és consagrar l'esclavitud nada precisament d'aquesta idea falsa de la separació de les races en *clans* hostils, de l'inferioritat necessària de les unes i de la superioritat natural de les altres.

Admesa aquesta idea, l'unió i la fusió de dues races seria impossible, no havent-hi preocupacions més fortes que les que l'home funda en la superioritat de sa naixença. I vatmos-te aquí altra volta en plena sociologia.

Si la natura ha separat per barreres infranqueables les diferents espècies, si les unions entre espècies germanes tornen ràpidament infecondes, en canvi no ha posat cap fita a la

potència de reproducció de les unions contractades entre les diferents races d'una mateixa espècie. Per lo contrari, sembla haver volgut fer del creuament una condició de progrés i de perfeccionament. Les races qui se conserven pures degeneren o queden estacionàries, trasmetent-s'hi i agravant-s'hi els vicis hereditaris. Ab el creuament, per lo contrari, els defectes desapareixen, les qualitats se desenrotllen i se multipliquen... No es podria negar que el geni particular als pobles dels Estats Units, d'Inglaterra, de França no siga més variat que els dels pobles a ont la nacionalitat ha quedat sens mescla; que n'hi ha, per ezeemple, de facultats més nombroses entre els francesos, que és el poble mestís per excelència, que en cap altre. L'Alemanya, l'Itàlia, més pures de raça, tenen menys rica varietat d'aptituds. Si l'Inglaterra sembla també acusar un geni menys simple que sa veïna, és que sa força absorbent ha estat manco: l'Irlanda li ha escapat.

... Una nació, al si de la qual s'han foses moltes nacionalitats és com un instrument de sons diversos, mentres que una nacionalitat qui ha permanescut sens mescla, és un instrument que no té més que una nota. La varietat, la flexibilitat, el vigor, són els caràcters impresos al geni dels pobles per la mescla de races.

Passem de la teoia a l'esperència. L'Àustria-Hungria. És el camp a ont se discuteixen i s'hauran de resoldre aquets graves problemes de sociologia; el camp d'esperència sociològic dispost per l'estudi del problema de les nacionalitats. Si la ciència el resol i el redueix a ses justes proporcions farà un gran servici a la política —a la pau del món i al progrés; puis, si l'antic imperi dels Hasbsburgo no arriba a sortir de la crisi de transformació a què està subjecte per conseqüència de la qüestió de les nacionalitats i si arriba a dislocar-se, ja estarà fet de l'estat actual de coses a Europa. Serà la conflagració general, pot ser final.

¿Què passa el mig del mosaic ètnic que abriga el ceptre de Francisc-Joseph? Per l'Àustria (de cap i ànima alemans) se parla sovint de tentatives de germanisació; a l'Hungria (de testa magiar) se l'acusa de magiarisació *a outrance*... La llei sociològica vol que les civilisacions diverses, les races diferents se rebutgin mutualment; és el principi femení, el principi preservatiu que los dicta aquest instint; mes la fusió s'opera en mig d'aquest renou sordament, com qui diu clandestinament, lentament, a través dels segles, mes solament entre elements propis a fusionar-se i no exclusivament en profit d'una raça que se diga raça victoriosa, sinó en profit de les races fusionant per quiscuna en la proporció dins la qual quiscuna entra dins la lliga. L'idioma de dues races se modifica exactament en les mateixes proporcions.

Ni la germanisació a Àustria ni la magiarisació a Hungria fan progressos visibles,... les diferents races se refuen, guarden ses posicions i se multipliquen quiscuna individualment segons sa potència prolífica nadiua. .. Tot lo més que es consegueix... és conservar a les dues llengües oficials llur posició tan penosament adquirida: se procura obtenir el major nombre de [*sic*, per «que»] parlin o solament entenguen la llengua oficial...

Els Magiars... cercant donar a llur vida intelctual una superioritat absorbent; no han lograt més que crear una burgesia bilingüe, magiar i idioma regional, en les províncies no magiars, a ont el poble continua intacte en quant a l'ús de l'húngaro; mes en les mateixes viles, casi totes fundades a l'edat mitjana per *colonos* alemans, sia en país eslav sia en país romà, l'aleman subsisteix ferm e *indesarrelable*, al costat del magiar i de la llengua rural de la regió, lo que fa que aquesta burgesia (escepte en les regions alemanes) es trilingüe.

...

Els fenòmens sociològics obeieixen a lleis fixes, la situació és la mateixa en el reste de l'Orient; les nacionalitats se combaten i no s'absorbeixen més que aparentment; mes l'ab-

sorció se fa, en el fons, lentament, però està tan poc avançada, tan poc visible, que ningú pot predir lo que en sortirà i en profit, profit relatiu, de quina raça o de quina llengua s'opera.

Sols pot haver-hi un interès: que l'agrupació actual dels Estats no sia modificada sumint el continent a una situació pitjor que la que existeix; lo qual succeiria si se volia donar satisfacció a quiscun dels estols en lluita nacionalista.

Lo principi de les races (fals) amenaça per ses exageracions actuals la pau d'Europa... És error pretendre que la Revolució francesa proclamà les teories nacionalistes. Proclamà, és ver, els drets dels pobles de pertènixer-se a si mateixos, de ser lliures, independents, sobirans; declarà que ningú pot en justícia atentar a llur llibertat; dins la declaració del dret de gens de 1795, se digué que els pobles són respectivament independents i sobirans, sia quin sia el nombre de sos individus i l'extensió de sos territoris, que aquesta soberania és inalienable. Mes la teoria de les nacionalitats no estava closa en tal moment; la Revolució no coneixia les rivalitats i les intrigues de moltes petites nacionalitats qui poblen l'Orient d'Europa; pensà en la França, l'Alemanya, la Polònia, pensà en els pobles constituïts a qui els sobirans, en llur omnipotència abusiva i duits per malsans apetits de poder, havien confiscat prerrogatives adquirides pel curs del temps; la Revolució francesa només somià (era son paper) en los abusos dels tirans. És per una falsa interpretació de ses teories que se li atribueix el gènesi del dret de tal o qual raça a separar-se de sa pàtria. Si la Revolució hagués volgut emancipar les races, no hauria començat per suprimir les antigues províncies de França, i per llevar als bascos i els bretons llurs immunitats i l'ús oficial de las seua llengua...

Mad. Stael pensava en l'Alemanya quant en son llibre sobre aquesta, generalisant el cas, expressa que cada Estat s'ha de compondre d'una sola nació, penetrada del sentiment de la seua unitat, una també per la llengua, per les costums i pels usatges.

Digué Napoleon: «Un dels meus grans pensaments fou la concentració dels mateixos pobles que han dissolt i mutilats les revolucions polítiques. Ab tal acompanyada ha[u]ria estat bell avançar dins la posterioritat i la benedicció dels segles»...

Farsa. Devem als actes tirànics de Napoleon el naixement de la teoria de les nacionalitats dins la consciència europea, com devem als actes de germanisació o millor d'unificació germànica de Joseph II a Àustria i a Hungria, l'evolució de l'odi de races a Orient.

...

El principi de les nacionalitats no es pot sostenir davant una crítica lògica i tancada, i quant els qui són cridats a pensar pels altres n'hauran fet justícia, serà un gran pas envers la desitjada pau europea.

Apèndix 2

ORIENTACIÓ LITERÀRIA A CATALUNYA

Llibertat... Cultura (abans que tot per conquerir l'independència; aquesta és l'avantatge de la *riquesa*: l'independència)... *Bon gust* (no hi ha altra mena d'*aristocratism*, ja que tant se'n parla: res més cursi ni manco distingit que l'obsessió de la distinció).

La crítica.— Yxart — Sardà.

Arbitrarietat, futurisme, horacianisme... Està bé, pels inventors, si els ve de gana. Però res de fer escola. L'única preocupació col·lectiva ha de ser l'*autenticitat* de l'obra que es produeix; no donar gat per llebre; el perfeccionament, quiscun en son ram, i per això l'*educació*, no a l'anglesa, ni a l'alemana, sinó integral i lliure.

Riquesa vengui d'ont vengui.

El problema del llenguatge és encara el més essencial. La Catalunya social i la literària, distanciades al principi, han anat acostant-se. Cal que acabin de compenetrar-se. I a tal fi, que la llengua literària procuri assolir, dintre de la puresa i l'abundor castisa la major naturalitat possible; i que els catalans la parlin i l'escriguin ells amb ells, en totes les esferes, altes i baixes, a fi de salvar el perill de que el castellà recobri el domini que ha anat perdent. El castellà per les relacions oficials i les exteriors, *per tot lo demés* el català. Mentres no assegurem el domini definitiu del català, com expressió única no ja de l'art, sinó de la societat catalana, no podrem assegurar l'afiançament de la personalitat de Catalunya, ni de la literatura catalana en el per-vindre, que són la mateixa cosa. A Provença la literatura és un esplèndid dilettantisme. Aquí és l'expressió, l'aura i la flama vital que garanteix la perpetuïtat de l'existència d'un poble.

Els escriptors no han de perdre de vista l'interès patriòtic, no ja com a patriotes, sinó com a escriptors; aquí l'interès de la pàtria i el de la literatura són essencialment inseparables. La literatura morirà si la pàtria no viu; la pàtria morirà si no mantén dins l'ànima les arrels de la llengua.

Per això el poeta, sense renunciar a la noblesa de l'expressió, és bo que es faci entendre.

Però, sobretot, cal predicar-ho en els gèneres que han mester la col·laboració i la concurrència de les multituds: la novel·la, el teatre, el periodisme. Jo me n'alegro molt que l'Ors digui capell.

El teatre idealment podria ser suprem i realment és inferior ¿Hi ha res més contrari a la llibertat que l'*abono*, els abonats?

Hi ha que anar en cerca de l'equilibri: l'equilibri entre la societat i la literatura; l'equilibri entre les diverses regions de Catalunya. És bo que cadascuna port el tresor comú, lo millor que conservi, i així s'assolesqui l'unitat sens que per això desaparesquen diferències de matisos inesborrables.

Mallorca, València.— Els versos d'en Llorente (indecisió que recel del valencianisme).

Observeu com muden de tàctica els inemics de Catalunya. Facem un poc d'història. Abans que s'adonessin del renaixament ens exigien la mateixa subjecció al casticisme imperant que els que naixien i se criaven en el ronyó de Castella. O callar o escriure en castellà, segons la norma dels puristes.

Ara no, ara diuen; ja l'escriuiu bé el castellà, potser no com nosaltres; millor, serà una modalitat de Catalunya, que vendrà a enriquir i vigorisar la llengua comuna. Sia[u] catalans; siau catalanistes, però en castellà, que és la llengua cutular,¹¹⁹ la llengua estesa de les llengües peninsulars. Aquest serà, per la dominació que ambicionen, instrument més apte que el català.

Abans, per combatre l'esperit de Catalunya se combatia el regionalisme. Ara a Valladolid i a Burgos se proclama el regionalisme per parlar contra Catalunya.

Deixem-los dir i conreem la llengua. Defensem-la de la malevolença dels estranys, i dels cants de sirena (no gaire temible[s]) dels que volen atreure'ns fora del nostre element únic; defensem-la de la tebor i fins del menyspreu inconfessat de certes classes de la nostra societat; defensem-la del mal ús del pseudeliterats; defensem-la de la grolleria ambient; defensem-la fins de l'incúria dels bons escriptors.— Defensem-la de les Dalilas.

SEGUIM REFLEXIONANT SOBRE L'ORIENTACIÓ LITERÀRIA

«EL NACIONALISME EN L'ART Y EN LA LITERATURA»

*Conferència d'en Jaume Brossa à l'Ateneu el 6*¹²⁰

Combat el nacionalisme artístic en nom de l'estètica *humanista*... «Les escoles han mort» Conforme. La teoria de Taine «sobre el moment, el medi, la raça» «clau per explicar la producció artística i literària» «és una il·lusió» Conforme? «No existint veritats literàries, no admet l'aplicació de la ciència a l'estudi dels fruits de l'imaginació» Nego. «L'obra de l'imaginació no es pas principalment l'expressió d'un estat social»

«Si no hagués d'esser pesat *citaria casos* ben expressius en què la literatura ha manifestat un estat d'ànima ben diferent d'aquell en què estava un país o nació. Això ve a provar que essent la poesia i l'art l'eflorescència d'una individualitat, sols és representativa en quant aquesta pren elements psicològics dels homes que viuen entorn seu; però tot lo que sigui subjectar el quadre d'una literatura a l'afirmació d'un aspecte pintoresc de l'existència, serà empetitir l'obra creada.»

119. La lectura sembla clara; deu voler dir «cultural».

120. Aquesta conferència de Jaume Brossa havia estat pronunciada, en efecte, el 6 de novembre de 1906. Tres setmanes després, el 27 de novembre hi va pronunciar la segona, titulada «Els constructors de nacions», i, de seguida les dues foren editades en un únic follet titulat *Conferències den Jaume Brossa. Ateneu Barcelonès 6 i 27 Novembre 1906*, a la impremta Neotípia, del Passeig de Gràcia. A partir d'aquest punt, utilitzam la separació i la versaleta per indicar els treballs i articles que resumeix i comenta Alcover.

(Jo. S'aplica a l'art la mateixa fórmula sofisticada d'alguns polítics. «Entre la llibertat i la pàtria, primer és la llibertat.» Això té l'inconvenient de que no existeix realment tal alternativa; i per això la fórmula és buida de sentit. Perquè és principalment en nom de la llibertat, és en defensa de la persona complerta i lliure, que perseguim la llibertat de Catalunya. La fórmula equival a dir: entre la pàtria, o sia, els braços cabals, i la llibert[at], o sia poder fer lo que vull dels braços... que m'han tallat, jo escull la llibertat.

Així en l'art. Entre Catalunya i el libèrrim individualisme, jo prescindesc de Catalunya. Sense conèixer que el medi de rescatar-se d'aixallaments, influències i servituds, el medi d'afirmar l'independència individual i col·lectiva, és el nacionalisme artístic, o lo que és igual, el sentiment de la vida que vivim).

Combat el lema *Pàtria, fe i amor (el passat, les creències dogmàtiques i l'amor en forma convencional)*... «Com més patriòtica o creient o sentimental la nostra literatura es tornava, menys humana, menys universal, menys substancial esdevenia.» «L'Atlàntida representa ben bé la suplantació de lo humà per lo diví encarcerat» «L'ausència d'humanitat ressalta en la literatura catalana restaurada» «No aporta blasons a la formació de l'ànima europea» «No fa conèixer al món pensant el moll de l'ànima catalana.»

«Els catalans són prosaics en la vida real i són esplèndids d'entusiasme líric en política, però el seu lirisme té el segell de tot lo que troba la finalitat en si mateix, no és l'expressió d'aquella força que és la filla de la confiança en el propi dret.»

«Perill de consumir-se en l'autocontemplació.»

«La veritat no està en conservar la tradició, sinó en corregir-la i en millorar-la.»

«Al nacionalisme com a font d'inspiració l'ha de substituir l'universalisme.»

(Jo. Per això Schiler que cantava assumptos *europèus*, és dir l'*actualitat* europea, és mort, i Heine que tot renega d'Alemanya, era fonament alemany, perquè era radicalment individual, ara és europeu i universal; i de Guete no en parlem. Per això, ho és *Carducci*, gran mestre d'italianitat, revelador de la consciència italiana; per això Ybsen, tan impregnat de l'olor de la vida que el rodetja, tan noruec i tan nacionalista, és el primer dramaturg del món...)

«No és lo exterior i característic d'un poble lo que queda a través de l'obra d'art i de pensament, sinó allò en què baix la closca ètnica palpita lo que és patrimoni de tots els homes.»

La Maria Gay, interpretant cançons catalanes no agradava a París i a altres centres europeus i per esmerçar el seu talent, troba que la seua ànima encaixava ab el personatge que es diu *Carmen*.

(Jo— ¿I el nacionalisme musical preconisat pels russos, per Grieg, per Wagner..., i l'obra d'en Pedrell a Espanya...; i l'opinió dels músics pensadors francesos, i la Capella russa —Per manca de nacionalisme, no existeix verament la França *musical*, com existeix l'Alemania musical, l'Itàlia musical -I sí la França poètica, representada per Hugo, Lamartine, Musset, i fins aquest Bodelaire, que és el breviarí dels antinacionalistes, francs o vergonyants de Catalunya)

«[An aquella] mania d'exaltar la simplicitat tosca i primitiva d'aquests sers que llauren la terra catalana ab llàgrimes, se deu la producció d'un art infantil, ploraner, d'idi-li in-substancial i sense cap interès ¿No trobeu que resulta còmic que [a] nosaltres, ciutadans que volem fer de Barcelona una metropoli moderna, ambiciosa, complicada i agressiva, se'ns vingui en rondalles i cançons en què es canten els amors encantats d'una pastoreta i un porqueirol? Deixem eix art per a la gent de montanya que en llargues vetlles d'hivern,

esgranant blat de moro a l'entorn d'un pessebre o bé en aplecs enquadrats per la Naturala esquerra, dona expansió a la seua sensibilitat ab aquestes formes d'art primitiu»

«L'estètica wagneriana i l'obra de Beethoven faran molt més que la conservació d'aquest art rudimentari»... «la nostra pueril música popular»

«En pintura Catalunya fa més bon paper que en música, per l'atrevidesa dels artistes catalans.»

«Per enriquir el nostre pensament hem de furejar per tot arreu,... i per combatre l'esterilitat de la nostra literatura hem d'esplotar tota l'humanitat»

«Catalunya te l'enyoransa d'una societat. No hem pogut crear una societat catalana ab vertaders atributs patrimonials»

«De les dues forces que concorren més poderosament a l'energia moral d'un poble, això és, d'una part, la força que va del baix fons de la raça, i de l'altra part l'element cultural, jo prefereixo sempre el segon.»

(*Unamunisme, Barojisme, Granmontanyisme pur*)

«Fora dogmes... Sols ab el lliure examen l'home arriba a una aproximació de la veritat.»

Altra conferència d'en Brossa

«ELS CONSTRUCTORS DE NACIONALITATS»

Nega l'existència d'aquesta ànima moral colectiva, geni de raça, unitat de consciència, que pretenen trobar molts en els pobles.

(Jo: és dir nega l'existència dels pobles)

«De 1849 fins fa pocs anys la literatura catalana no té caràcter propi, perfectament distint de la literatura de Castella»... per manca d'humanisme.

«En Maragall diu que Ibsen, Wagner, Tolstoy han sigut admirats i han exercit influències en les generacions d'avui, perquè han sabut expressar ben sencera l'ànima del poble que els donà la vida. No ho trobo pas cert»

Puntu[a]lisant¹²¹

En Manuel Montoliu contesta an En Maragall¹²² que ha combatut en Brossa.

«En Maragall no es preocupa de la gravitació de les noves joventuts cap a Europa... Estem doblant actualment al cap d'un continent espiritual» ... «Alomar, Carner, Brossa, Pahisa, Sert, Zanné, Diego Ruiz, Ors, Puig i Ferrer, Anglada, ... molts d'ells ab ideals d'art contradictoris, però constituint tots plegats una mostra eloqüent d'europèisació estètica...

Nou «rumbo de l'ànima catalana.»

En Maragall ha realitzat una refinada «transfusió del sentiment popular en la nostra poesia... Senyala el punt culminant del nostre romanticisme»... Mes ara entra la poesia catalana «en els nous camins del classicisme i del misticisme.»

«La nova generació poètica catalana no la sent la poesia popular..... obstacle per implantar l'espirit civilista, per l'adveniment definitiu de la ciutat»

121. Manuel MONTOLIU, «Putualisant», *El poble català*, 3-12-1906.

122. Fa referència a l'article de Joan MARAGALL, «Entenem-nos», publicat el 22-11-1906 (Vegeu-lo a Joan MARAGALL, *Elogi de la paraula i altres assaigs* (Barcelona, Edicions 62 i La Caixa, 1978), p. 139-143), que Joan Alcover també esmentarà en aquestes notes.

«No n'hi ha de poesia anònima» (És clar. ¿Y què? Jo)

«La *Mireio* no és una simple *porqueirola*. En el poema de Mistral l'element popular resta purificat per una sòlida cultura hellènica, per una alenada homèrica que li donen la seua significació urbana»

Nova joventut¹²³

El cas d'en Pahissa... «Sentit de modernitat no assolit fins ara en el nostre art»... «Res d'art *catalanista*»... «Autonomia espiritual de l'art» «Hem abusat de *cançonetes catalanes*, folklore musical» «En comptes d'armonisacions i gloses fem creacions» «Fem simfonies i poemes lírics europeus...» «ja ho seran de *catalans*, l'element ètnic no ens abandonarà mai»... «Conreem l'element humà del nostre esperit... L'element ètnic ens serà sempre fidel.» Cal dir-ho als individus i als pobles.

«Conferència Brossa, concert Pahissa. La teoria seguida de l'experiment.»

Això ve a esser: l'educació contra l'herència. No: això és (dic jo) l'educació contra la vida. Els llibres contra la realitat viscuda.

Un gentilhome escriptor¹²⁴

En Pin ha portat a la prosa catalana l'esperit de *distinció*. És un senyor. Un *gentilhome* escriptor... Coincideix ab gran part dels ideals i tendències de la nova joventut.

«És palpable entre els joves fins la mania de la *distinció*»

Manuel de Montoliu

Els llibres: «Ragotte»¹²⁵

«Els de Mallorca (noucentistes) no han cessat en l'idolatria de Víctor Hugo. Entre ells el classicisme no ha fet destorb al cacicat poètic del formidable romàntic... Els barcelonins deuen preferir, segons imagino, a Aloysius Bertrand.»

Novetats estantisses

Títol d'un article de J. Puig i Cadafalch combatent en Brossa.— Ve a esser un *modisto arribat de nou*. Anarquisme artístic divertit. I els joves ja s'arrepenteixen d'haver fet art *nacional català*.— Obra universal, immortal, perenne ¿Però per quins camins? No ho diu en Brossa — «Per a mi no hi ha veritats literàries.» Això és la negació de tota llei en la producció de l'obra d'art: no existeix la història literària ni la història artística — Això són co-

123. Manuel MONTOLIU, «Nova joventut», *El poble català*, 18-11-2006. L'article de Manuel Montoliu feia referència al concert que el músic Jaume Pahissa havia celebrat al Teatre Novetats de Barcelona el 15 de novembre de 1906.

124. Manuel MONTOLIU, «Un gentilhome escriptor», *El poble català*, 19-11-2006. Article en elogi de Josep Pin i Soler.

125. Eugeni d'ORS, «Ragotte», glossa publicada el 17-12-1908 (cf. Eugeni d'ORS, *Obra catalna completa. Glosari (1906-1910)* (Barcelona, Editorial Selecta, 1950), p.896-898). Comenta el llibre *Ragotte*, de Jules Renard i també *Gaspard de la Nuit*, d'Aloysius Bertrand, contemporani de Víctor Hugo.

ses antiquades que volen semblar noves.— Afirmació purament racional, apriorística universal, independent dels homes — *El arte no tiene patria* — Quan l'art no arranca de tema popular o del tema tradicional, quan no transforma lo que veu i lo que el rodeja, quan no es local o ètnic i nacional, passa a ésser de canon, de regla o d'imitació; quan l'obra d'art deixa la vida nacional se'n va a parar a l'art artifici a l'art fórmula, a l'art regla que s'aprèn a Roma o a París, però que és regla i llei. Unamuno: *el màuser contra l'espigarda*.

Clasicismo nacional¹²⁶

Por J. Bofill y Matas — El verdadero sistema estético basado en la naturaleza es el clasicismo. De aquí que el clasicismo se haya llamado humanismo — La nación es sociedad natural — El clasicismo que aplicado al hombre fue en justicia apellidado humanismo, aplicado a la nación, se confunde con el nacionalismo.

(Nota al teatre: la comèdia és per *cada dia*, no ens podem nodrir d'èter diàriament; per això el teatre és una transacció ab els hàbits socials).

La nación es el fruto comunal, es el fruto humano por escelencia —El nacionalismo, consagración de la obra de la naturaleza; orgánico, integral;

(Yo: per ço ampara les llibertats individuals) La nación descansa sobre el interés individual.

La existencia de las naciones responde al hecho de la diversidad accidental de los hombres dentro de la igualdad esencial que informa a la humanidad.— El conjunto de vínculos naturales crea las familias nacionales. —La nación se basa en la existencia de un nexo espiritual— (Jo: la *nació* és natural; per això l'art ha de ser nacionalista.)

El nacionalisme lingüístic (*a propòsit de la meua gramàtica*)

Nació, organisme viu, mogut per lleis naturals i pel franc voler dels homes i de les races (organització i voluntarietat).— Clima, terres, llengua, caràcter, lleis, temperament, etc. *en conjunt* dóna una certa carecterística complexa i viva de les nacionalitats — Un instint popular que ha traspuat en les opinions dels savis ha senyalat les llengües com a *signes de nacionalitat*, consagrant el nacionalisme lingüístic

J Bardina¹²⁷

(Jo: el nacionalisme lingüístic, sense nacionalisme literari, no te raó d'ésser, fins serà un estorb per la somiada emancipació i desarrelament de l'esperit individual que preconisen els que volen que l'artista sia només ciutadà del món; sens perjui de que aquesta ciutadania sia ja estreta quant les relacions interplanetàries ens permetin extendre'ns fora de la terra).

126. *El classicisme Nacional* és el títol de la conferència que Jaume Bofill i Mates va fer a la Joventut Nacionalista de la Lliga el 22 de novembre de 1907. Va publicar-se, en castellà, a *La Cataluña*, núm. 14 (4 de gener de 1908, p. 4-7 (cf. Jaume BOFILL I MATES, *L'altra concòrdia i altres textos sobre el catalanisme*. Edició a cura de Jordi CASASSAS (Barcelona, Edicions La Magrana, 1983), p. XXVII-XXVIII i 3-32).

127. Joan Bardina, creador de l'Escola de Mestres, molt actiu com a conferenciant (cf. Joan-Lluís MARFANY, *La cultura del catalanisme* (Barcelona, Empúries, 1996), p. 197-199, 202-203). El 1907 havia publicat la seva *Gramàtica pedagògica de la llengua catalana*.

Al glosador Xenius

El jovent artista va esverat ab les orientacions contradictòries que clamen a son entorn.— S'ha desensonyat ab les frescors de la cançó nova nascuda de l'empelt de la cançó vella del poble. Sense aquesta airejada ens haurien sortit Obiols moderns ab vernís dels nous refinaments francesos o ab pesantor de carregada polifonia alemanya. Ara se sent en nostre ambient musical quelcom de jove, d'aire de primavera, de cosa nova; d'allò que quasi han perdut els mestres mundials d'avui dia, que senten recança de l'innocència perduda..)

(Jo. O per l'artista la preocupació de la conquesta d'Europa, fent-se hoste d'un falanteri internacional, de celles numerades, innominades, amagant com una vergonya els caràcters d'origen... ¿Però aquests teorisadors per què no posen exemples que és en matèria d'art la millor manera de convèncer? Vaja un *imperialisme* que comença per subjectarnos a l'imperi de l'última novetat, més ben dit, la *penúltima*, perquè quant arriba aquí ja l'han rebutjada allà on nasqué.)

Que l'Emigrant té fonda meloncalia [*sic*]. Sí, com el cant *L'última primavera* un dels més hermosos de Grieg, el mes exquisit dels nacionalistes moderns.

Lectures d'estiu¹²⁸

En Manuel Montoliu recomana *L'intel.ligència de les flors* de Maeterlinch als *arbitristes* perquè n'estreguen una petita *corrigenda* a llur metafísica. El nostre *civilisme* resulta pot ser *tartarinec*. Jugant a grans senyors, havem anatematitzat en nom dels nostres verds refinaments tot lo que exhala flaire de camp, tot lo que respira el perfum sanitos de la natura verge, i havem contraposat en un atact agut de *civilitis* el camp a la ciutat, la natura a l'intel·ligència, l'espontaneïtat de l'intuïció a la disciplina de la cultura...

(Això no és més que manca de *cultura*. ¿Què té que veure el procediment ab la matèria? Sí; molta cultura, molta disciplina, molt d'estudi, molts de viatges; no cal *contraposar-ho*, sinó *sumar-ho* a la naturalesa. Jo.)

L'arbitrarietat passagera haurà vengut a pertorbar uns quans anys l'evolució natural de l'esperit català.. El nostre naixent civilisme si vol fer-se sòlid i autòcton, té d'assentar els seus fonaments sobre la base dels instints originaris de la raça. Crec eminentment civil l'obra de *Victor Català*. Tenim molt camí per córrer *encara*, abans que poguem girar-nos d'esquena a la natura i considerar innecessàries les seues lliçons...

Manuel de Montoliu

(Jo: ¿*Com encara? Mai* podem prescindir de la natura (*naturans*, no *naturata*) no per aprofitar les seu[e]s lliçons, sinó per fer-ne l'essència de les nostres obres. Les lliçons les hem de rebre de la cultura).

Entenem-nos (per J. Maragall)¹²⁹

Ni tot lo produït fins ara per l'art renaixent català restarà insignificant per Europa i pel món ni cal fer-se l'il·lusió de que des d'ara i sols per virtut de proclamació anem a figurar

128. Manuel de MONTOLIU, «Lectures d'estiu», *El poble català*, 12-08-2007.

129. Vegeu la nota

resoltament en els grans escenaris. Això, com abans, [dependrà] de l'alçada de la gent que ens surti. Tal pageset que no s'ho pensa se troba europeu un bon matí, i tals altres que tiren esspressament per mundials no passen de nois de casa llur.

Esser europeu per si sol no vol dir res. Europa no és una unitat. Ibsen i la seua gent són ben noruegs i justament per esser-ho ab tanta força, són tan europeus, tan humans. ¿No són fundament nacionals homes com Wagner i Tolstoi...? Avui, el poble que més pesa en el món, és el de tipo nacional més caracterisat, més irreductible: l'anglès. No ha anat a esser mundial, sinó que ha fet que lo seu fos mundial. *Enfortint la nacionalitat s'arriba a la mundialitat...*¹³⁰ No hem tengut encara cap artista que enfondís prou en lo popular propi per arribar-hi a trobar i a fer-hi sentir l'ànima universal que hi ha al bell fons: com Shumann, Schubert, com Grieg.

Ès graciós el menspreu [*sic*] de lo popular en nom d'un civilisme cursi... En art és perillós dir ara ha d'anar tot cap aquí o ara ha d'anar tot cap allà: perquè l'esponteneïtat és la seua suprema llei i la vivor la seua major virtut. I per a fer art viu cal arrelar-lo en terra.

Volguem el nostre art penetrat contínuament de totes les influències que pugui assimilar; però sempre fort en el seu terren en el que mai enfonsarà prou les arrels en busca de l'ànima pròpia;.... únic camí de lo mundial veritable.

Aclaracions, per Manuel Montoliu¹³¹

Deixeble no vol dir *imitador*. Són els ineducats els pobles i els individus somesos a una eterna imitació per això mateix que ningú els ha ensenyat a descobrir la llei de llur nadiua originalitat.

(Jo: doncs prediqueu *educació*, combatheu l'ignorància, el mal gust, i no el *nacionalisme artístic*; conrear la terra pròpia no vol dir que haguem de rebutjar els instruments i les escoles d'agricultura esternes. Conrear la història no és acceptar com a dogmàtics els conceptes i judicis corrents sobre fets o figures cabdals, sinó escorcollar-la fundament. La *tradicció* no és la *rutina*, ni esclou¹³² l'evolució: lo que esclou és el trencament de tot vincle que ens lliga ab el passat; lo que esclou és que els pobles i els individus obrin i sentin com expòsits)

Necessitem aprenentatge, digna humiliació davant els forts i davant els savis. Confessem l'inferioritat sentimental i estètica en què respecte a uns altres pobles se troba el nostre.

(Jo: ¿Però és que ha somiat ningú que una literatura de cinquanta anys pot comparar-se a les que duen setgles d'esplendor i de cultura? ¿Ès que volem arribar-hi d'un salt i per arribar-hi renegar de la nostra vida? Lo primer que ens ensenyaran aquets mestres esternes és que no ens hem d'expatriar per esser grans artistes. No ens ensenyaran a memsprear les fonts populars i tradicionals, sinó tot lo contrari.— Se dirà: és que aquí manca la tradició del tecnicisme artístic. Si això fos ver, voldria dir que hem de perfeccionar i enriquir la forma, els procediments; però la manera d'enriquir-los no és escarnir desmanoyotadament determinades modalitats, † gestes, com el *micu* davant el *saboia*).

130. Subratllat amb doble traç.

131. Manuel de MONTOLIU, «Aclaracions», *El poble català*, 14-01-1907.

132. Respectam la solució ortogràfica d'Alcover.

Tergiversacions, per Eugeni Xammar¹³³

Sobre els contradictors de les conferències d'en Brossa.

¿És que hi [ha] algú que vol una Catalunya mitxeval i arcaica? ¿És que hi [ha] algú que creu que la Catalunya ha trobat ja el seu músic i el seu poeta i el seu estatista? ¿És que hi [ha] algú que creu que ja no cal que ens preocupem en cercar una cultura i una civilització catalanes, en perfeccionar el nostre art i ennoblir la nostra literatura?

(Jo: 1º No; però jo¹³⁴ no implica tancar la història en pany i clau. 2º No; però les doctrines de Vs. no aproparan sinó que allunyaràn el músic, el poeta, l'estatista — 3º No; però el camí de cercar una cultura i una civilització catalanes, no és el que Vs. indiquen. Sí, fa falta l'educació, però primer de tot per Vs.; Vs. no poden ser els educadors).

Conferència del D. Joseph Puig y Cadafalch en la «Agrupació escolar Robert»

«Se vol treure tota influència local a l'art i a la ciència ab el pretexte de donar a un i altre caràcter d'universalitat, i precisament totes les grans creacions que s'han universalitzat, tant en lo antic com en lo modern no han sigut més que resultat de l'observació de lo local, de lo que constituïa el *marc* en què vivien els creadors de les grans obres»... «cap creador de grans coses en art o ciències, ha tingut mai el partit pres de fer art o ciència universal,... sinó que s'ha inspirat en lo que vivia»..... «Si en l'època del Renixament el predomini de les matemàtiques imprimí cert racionalisme en el món intel·lectual que feu aplicar fórmules *apriorístiques* a totes les manifestacions de l'esperit, inclòs el concepte de la formació de les nacions, l'orientació del moment actual de l'Humanitat és precisament del tot oposada»... «Té per base l'experimentació, l'observació de la realitat.»

«I com podem nosaltres els catalans, que busquem en aquesta nostra varietat de raó de les nostres ànsies de ser i valer, entregar-nos an aquesta confusió de l'universalisme que ens anul·laria la nostra personalitat pròpia?»

«Fer art universal no és altra cosa que l'intensificació del fondo humà que hi ha en tota particularitat de la vida local»

«Tornaríem a l'art de la moda copiada de París i mudada a cada dos per tres»... «Les grans obres esdevenen mundials per la seua intensitat no pel partit pres dels seus autors de fer obra universal.»

Unamuneries per Manuel de Montoliu¹³⁵

«En lugar de decir: -Hemos de europeizarnos a la moderna— por qué no hemos de decir: -Hemos de africanizarnos a la antigua» (Unamuno)

133. Eugeni XAMMAR, «Tergiversacions», *El poble català*, 16-01-1907.

134. *Sic*, per «això».

135. Manuel MONTOLIU, «Unamuneries», *El poble català*, 25-12-1906. Comenta l'article d'Unamuno «Sobre la europeización», aparegut a *La España moderna*. Unamuno creia incompatibles la cultura espanyola i la cultura europea.

I

Catalunya nova. 1ª època: arcaisme romàntic. 2ª Realisme (literatura rural i barcelonina). En Verdaguer no senyala encara la concreció del geni català col·lectiu en un geni individual que l'expressi. 3^a La depuració cada dia és més clara: afany de perfecció, de subtileza, de *nuance*; la poesia sent la missió d'inspiradora i fantasiant, capdavantera, guia, anunciadora dels temps futurs, promotora de les noves cultures... El catalanisme (reintegració total de totes les energies catalanes) ha realitzat la mateixa evolució. 1^r Regionalisme. 2° Nacionalisme. 3^r Universalisme, ont la *nació* és vincle, camí, graó de pujada, intermedi necessari, acció imperial o egemònica.

El geni té dues missions: concentrar una cultura nacional, i encarnar un arquetip o exemplar d'excel·lència en lo individual (missió èpica i lírica) Influència de la nació passada i present sobre el geni; influència del geni sobre la nació present i sobretot futura.

«No cal citar exemples, lo cual seria facilísim»

La tradició, sí, però no la morta, espectre, reste d'inèrcia sobre la nostra activitat, sinó l'immortal i eterna.

L'art popular és la flor aristocràtica de les cultures estingides, acord flotant de concerts que finiren... Viva sugestió de mil fantasies sens fons, començ d'un comentari líric pel qual unim la poesia nostra a la poesia anònima de poetes desvanescuts...

Així Wagner, *eni inicial* de tot un art novíssim ha pogut dir que la música popular i la religiosa són els dos elements sobre els que se combina [tota la renovació] per ell començada. I en la seua obra hi ha la magnífica dualitat genial: la del geni concentrador i la del geni iniciador: ja que per la síntesi admirable del vell fons popular i religiós de la Germània, s'obren les portalades amplíssimes de la nova bellesa.

III (Manca II)

Els *Jocs Florals*. D'una festa trobadoresca ens cal fer una festa poètica; qualche cosa més ciutadana, més de Jocs Olímpics o de Floralties o de nocces venecianes que de Festes d'Amor decadentistes... I el poeta civil sorgirà, en el sentit pindàric, horacià, carduccià... Quan diem ens cal fer *ciutat*, no volem dir que no poguem poetisar el camp, *idealisar-lo*, sinó que no podem *realisar-lo*, no el podem *viure*. És precís que l'esperit d'un poeta se barregi a la rusticitat per extreure'n una essència de poesia...

La pàtria i la naturalesa ens han fet. En canvi nosaltres fem la ciutat. Doncs quan se tracta de poetisar, és dir de crear, se tracta de fer obra de ciutat. I aquesta obra de ciutat *espiritual*, pot fer-se naturalment en el camp i en la urb; per l'unió prolífica del poeta i la natura o per l'engendrament de la ciutat pel poeta.

IV

Art ciutadà no vol dir art que canti la ciutat material; com art vulgar no vol dir art que canti les pagesies o les menestralies. Art ciutadà és el cantat per una ànima esquisida, de

136. Gabriel ALOMAR, «Sobre el nacionalisme artístic», *El poble català*, 2, 11 i 24-01-1907, 5 i 21-02-1907.

ciudadà en plena potència de ciutadania espiritual (única capaç de fer universal la seua obra) art pagès és el cantat per una ànima de rústic; i art menestral és el cantat per una ànima d'obrer.

Prou d'*indigenisme*: prou d'esser típics, genuïns, curioses varietats antropològiques o etnològiques.

Únicament quan l'art pagès s'ha inegrat en l'art ciudadà se pot dir que existeix un art nacional. I sols quant un art nacional s'ha integrat en l'art de les demés nacions, se pot dir que la nació que el produeix és creadora d'art universal.

Sols les nacions són elements aptes per a una vida o una acció internacionals. De cap manera les regions.

Per esser el teatre d'en Soler un teatre de començ, va ser grotesc, de paròdia... No d'altra manera podia començar. L'època dramàtica corona l'evolució de tot art, és el tercer grau (l'èpic el primer, el líric el segon). Nosaltres no hem sortit encara plenament del grau líric... El floralisme teatral és la segona manera teatral nostra, i en part te la seva alta representació en en Guimerà. Fins que el teatre s'levi plenament a una manera ni plebeia ni sàvia, no tendrem una veritable dramàtica. Per[ò] cal, per això, ciutadanisar-nos. El teatre, com tot l'art, serà ciudadà quan sia producte natural, espontani d'una ciutat, quan sia la seva floració, com la ciutat ho és de la nació...

V

Si la ciutat és l'orgue genuí de les revolucions el camp ho és de les reaccions.

Els *pastorells* (rusticitat idílica regional) tenen un contracop: el cicle naturalista del drama rural (*Cavalleria rusticana*). Aquest drama rural, a pesar de tenir ja condicions d'art universal com a revelació de l'autor o del poeta, és encara en moltes de les seues més típiques manifestacions, trassumpte d'un medi regional, i per conseqüència, exclusivament vulgar.

Integralisme: norma ínitma de les actuals corrents universals. En lo etnològic, totes les nacions s'integren com en un gran cor, com en una immensa simfonia, en un grandios certamen de cultura, en un fort *kultu[r]kamph* del que emana, com un intens perfum, la suprema llei de vida de cultura del moment.

L'obra de diversificació, artística, social i política de Catalunya és evident... Doncs, ara aspirem per de prompte a radicar en una òrbita europea, per aspirar més tard a tenir òrbites al nostre entorn... La regió *satèlit*, la *nació* planeta, l'*hegemonia* sol.

Primer *graó*: nació pretèrita en quan al emps, tancada en quan a l'espai.— Segon *graó*: nació actual, oberta a l'importació dels elements assimilables, qui essent universals en l'exterior, esdevenen nacionals per virtut de l'assimilació que ella en fa. Tercer *graó*: nació futura, oberta per l'exportació dels elements propis, destinats a l'assimilació de les altres nacions, elements qui, essent nacionals d'ella, esdevindran per imperi, universals... *El Japó* sols ha tengut veu universal després d'una forta assimilació univesalista.

En Jaume Brossa (per Manuel de Montoliu)¹³⁷

En Brossa ocupa el cap extrem de les nostres avançades. Ell, arrossegat per l'idea fixa d'avançar, ha seguit, potser, camins molts altres que els que seguirà segurament l'ànima

137. Manuel de MONTOLIU, «En Jaume Brossa», *El poble català*, 12-11-1906.

catalana en sa marxa serena i reposada. Ell és un guia esbojarrat que segurament no té en compte les condicions del seu poble al voler que salvi els obstacles que entorpeixen la seua evolució espiritual ab la mateixa facilitat i agilitat del seu esperit escepcionalment desprovist de lligams atàvics. El camí que ell ha fet, saltant per damunt de la tradició, no el rafa el seu poble ni cap poble que fos... El poble sempre s'ha servit de la tradició com d'un graó indispensable per assolir la via del progrés.

(Jo: Segons això, en Brossa s'avança molt an el seu poble. No, lo que em sembla és que no sent el catalanisme, que es anticatalanista. Està en el seu dret. Millor seria que ho digués clar. Però predicar en nom del catalanisme contra la realitat de l'ànima catalana, és un contrasentit, i pretendre que l'art català se descatalanisi per cobrar virtualitat expansiva, és contrari no sols a Catalunya sinó a l'art. Reparem una cosa. Que ara dintre de casa se diuen com a coses noves tots els tòpics que l'hostilitat o la desconexença de Catalunya ha dictades als estranys. *El catalanisme regressiu.. La localisació de l'esperit literari... La poesia arcaica... La tradició contra l'avenç... El patriotisme contra l'humanisme...*)

Cal que la literatura catalana se decideixi a deixar d'una vegada per sempre l'esfera de lo pintoresc i de lo típic.

(Jo: de cap manera. Observem com els nostres escriptors mes *civilistes* per medi de l'ironia donen entrada a lo típic i lo pintoresc.)

Cal que [la literatura catalana] giri redonament l'esquena a tot aquest casolanisme, el seu flagell durant mig sitgle, porta closa que no l'ha deixat sortir de casa seva i que l'ha isolada fins ara del món civilisat; cal que vagi de dret al civilisme, ab la plena consciència de que la literatura pot constituir una potent evocació per a fer sortir del fons del nostre poble la societat de *gentils-homes* que, com observava molt encertadament en Brossa en la seua conferència, no ha produït encara la nostra Catalunya..... Ja el gran Goethe, en el seu temps, tenia consciència d'aquesta nova palpitació de l'ànima moderna, que tot just començava llavors a deixar-se sentir, quan deia: «Literatura *nacional*, això ja no té gran sentit avui; ha arribat el temps de la literatura universal.»

(Jo: doncs Goethe és el més formidable argument contra el pseude-universalisme d'en Brossa i els seus. La primera condició d'una obra artística és que faci una forta olor de la terra i l'arbre ont va fructificar; sols així lograrà universalisar-se; i l'obra de Goethe n'és un gran exemple)

No es fa càrrec (en Brossa) de que sense aquesta ressurrecció romàntica del passat, per ell tan execrada, inspiratriu de la nostra renaixença, Catalunya no hauria tornat a donar-se compte de la seua existència. La visió del passat li donà per primer cop consciència de la seva substantivitat, així com la primera manifestació de vida d'un que ressorgís del sepulcre fóra indubtablement el record de la seva vida passada.

Però un cop justificat el moviment inicial de la nostra renaixença literària,... s'ha de condemnar l'ulterior perpetuació del caràcter regressiu i casolanista de la nostra literatura... Si fem literatura europea, serà ensemps catalana per llei natural. En canvi, si fem literatura exclusivament catalana es quasi segur que no farem literatura europea...

Conferència de Rodríguez Marín sobre LA LUNA DE LA SIERRA DE VÉLEZ DE GUEVARA

La misma grande semejanza con las de Lope se echa de ver en todas las comedias del poeta ecijano: las fuentes unas... é idéntica en ambos, la propensión a avalorar lo propio con todos los elementos del *folklore* peninsular: aquí, con la conseja vulgar y la tradición legen-

daria; allà con el refrán hábilmente desleído y comentado en cuatro ó seis versos; acullá con la vieja cancioncilla histórica que siempre por lo grata parece nueva a los oídos españoles, y en otro lado, en fin, con el breve y sabroso cuentecillo popular, picante sin demasía.

Jo: D'Anunzio. Nigú negarà el seu intens italianisme; l'element *folklòric* de moltes de ses obres, per cert excessiu en la *Figlia di Forio*... De *Calderon* ¿quina és la comèdia d'interès més fort i més durable? La més castisament espanyola, *El alcalde de Zalamea*; y no parlem dels demés dramàtics castellans del segle d'or a través dels quals se perpetua la vida de la cort dels Àustries. No parlem del *Romancer*, poesia nacional per excelència. No parlem de Cervantes i els demés novel·listes, de pura médula castellana... Passa ab les literatures lo que ab els pobles, passen a ser imperials no per renunciar al nervi com a nacions, sinó per enfortir-lo... Però suposant que el lirisme pur sia de mena cosmopolita i guanyi ab universalitat lo que perdi de matisos locals (cosa que jo nego ab absolut, perquè ho desmenten els més alts ezemples de totes les èpoques) ¿què direm de l'aspecte èpic? ¿No és el nacionalisme lo essencial d'aquesta branca de la poesia? ¿I la voldrem tallar a Catalunya quant passa per un moment dels més èpics de la seua història? I si això no és veritat, i si les palpitations de l'esperit nacional s'han adormides o mortes per a sempre, i d'això se'n vol treure un argument contra l'art catalanesc, donem per fracassat el catalanisme en totes ses manifestacions, el polític, el literari, el lingüístic; renunciem a la llengua, que si es sagrada com expressió d'un poble viu, és un element inútil i pertorbador quant no serveix més que de pretexte perquè un poble sense vida i sense ànima s'entregui a reconstruccions artificioses... D'en Guimerà, lo que més ha circulat és *Terra baixa*, el drama més català.

HISTOIRE DU LIED OU LA CHANSON POPULAIRE EN ALLEMAGNE, par Edouard Shuré¹³⁸ Pàg. IV

Diu que admira les fortes qualitats de la raça alemana, la riquesa de sa literatura popular, l'idealisme dels seus dos grans poetes, la serietat i profunditat dels seus savis i els seus filòsofs... Quan compara les literatures dels dos pobles, un fort contrast l'impressiona: a França, des del segle de Richelieu i Lluís XIV hi hagué una escisió profunda entre el cant i la tradició popular d'una part, i l'alta literatura de l'altra; d'allà un *deperissement* gradual pel primer i pel segon un isolament perjudicial que li ha fet perdre en saba i originalitat lo que ha guanyat en elegància i refinament. A Alemanya, pel contrari, després del període d'imitació clàssica que succeí a la guerra de trenta anys, s'operà un retorn dels millors esperits envers la musa popular i les tradicions antigues; des de llavors, com un arbre replantat dins el celler nadiu, la poesia alemanya treu en sentits diversos poderoses branques i dóna els seus fruits més bells...

La condició de l'art viu i fecond, la força i l'etsís del lirisme m'aparegueren dins aquesta aliança íntima entre l'ànima ingènua del poble i la voluntat conscients del poeta. ¿Un tal retorn no és ja possible entre nosaltres? ¿Els nostres cants populars no inclouen tresors ocults? ¿No hi ha mons oblidats dins les nostres tradicions locals, virils virtutis dins les nostres velles epopeies, i potències secretes dins les veus que ens vénen de les edats? ¿No és una gran força per les nacions com pels individus, no oblidar res, desenrotllan-se sempre?

(Jo: L'esforç per l'actual millorament ¿per què el fem si els nostres fills han de repudiar l'herència, com volen alguns que nosaltres repudiem la dels pares? Si volem suprimir els

138. Publicat a París el 1868 per la Librairie Internationale.

vincles entre les generacions, no val la pena d'amuinar-nos. La vida, sense el temps, no existeix, sense *l'ahir* no s'enllaça *ab el demà*, queda reduïda al punt matemàtic il·lusori de l'actualitat sempre mòvil. Sense *tradició* no és possible *l'avenç*, perquè suposa que els nostres successors respectaran una cadena que nosaltres tenim a bé trencar.)

Parla de l'interès creixent que la poesia popular desperta a França fa uns quants anys. Se va comprenent que és una font inagotable de joventut i de vida; i això el decideix a fer son llibre.

Un pensament, una esperança: la regeneració de la poesia francesa per l'estudi de la poesia popular... Desgraciadament, no en tenim més que restes... Un escocès, un suec, un polonès, un alemany, un txeque, un grec, no en parlant sense emoció, mesclada d'un respecte filial per llur poesia popular i nacional... Han bressat el pobre i el ric, el pagès i el gentilhom.

(Jo. Lo més pagès, és l'odi a la rusticitat i al ruralisme. Sols el ciutadà refinat ne sent el perfum. El pagès prefereix els escaparats del carrer de *Fernando* que les sublimitats del Monseny)

A Alemanya trobareu per tot el cant, *el lied* ab l'inimitable perfum del terror.... Llegiu els grans poetes, des de Goethe i Bürger fins a Heine, Eichendorf i Geibel, hi trobareu a cada full el to, les formes, els motius i l'esperit mateix d'aquesta poesia. Demanau als Wolfgang Müller, als Bodenbergs, a tots els joves sucesors de la gran escola lírica alemanya, lo que pensen de la poesia popular, i vos diran sens dubte que li deuen llurs millors inspiracions.

A França, generalment, la poesia és un luxe de les classes lletrades, exercici d'alta escola, retòrica i declamació. Vibrant an els salons i en els cercles literaris, no es passeja gaire sota el gran cel... No ha entrat al cor de tota la nació, perquè ella no hi ha entrat a escalfar-s'hi. És un art d'alta fantasia, no una religió universal i sagrada per tots... La causa és l'oblit de la poesia popular

(Jo: Per judicar la poesia, vejau si passa fàcilment a la música; i trobareu que els *lieds* i les *balades* se resolen en melodia; com que la porten dintre. La poesia popular, originàriament o per derivació, canta perquè ha estat concebuda cantant. La poesia sàvia, la reglamentada, s'hi resisteix.

Jo: La gran obra, el gran poema nostre és la nova *Catalunya*: per això els poetes n'estam gelosos.)

... ..

Cal que el poeta se nacionalisi *dintre o fora* de casa seua, ha de ser d'un temps i d'un país, -En Marquina, català, nacionalisat a Castella, és el primer poeta en llengua castellana.

Llibertat; bé; no l'imposició de Catalunya, com únic escenari de l'artista (confinament), però tampoc l'arbitri de discórrer per tot el món menys Catalunya (extranyament.)

Gosne Carducci (ab motiu del premi Nobel) «al poeta que sentetisà el sentiment i l'ànima dels italians en el segle XIX» Il·lustració italiana.

«Resta con noi, o maestro d'italianità, e continua ad insegnari questa meglio que ciencia, concienza. Vigila!» Giovanni Pascoli (devant el buste de Carducci).

Schiller... Heine- *L'europeisme* és més caduc que el *regionalisme* més circumscribit. Un sigle està caracterisat per lo que manco interessa a tots, la vida pública; lo artístic és la vida privada, és dir, lo humà.

Apèndix 3

DISCURS PRESIDENCIAL DELS JOCS FLORALS DE PALMA 4 JULIOL 1910

Sres. Srs.

M'entreg una vegada més a la vostra simpatia amb la confiança de que fareu el distret a tot allò que pugua comprometre el crèdit que generosament heu tengut a bé concedir-me.

Aquesta festa clou la sèrie de les organitzades pel civisme fervent de corporacions i persones benemèrites. Elles creuen, i creuen bé, que la vitalitat dels pobles se manifesta en tota mena d'actes collectius, no solament els inspirats pel sentiment patriòtic o la dignitat o el dret o l'interès llegalítim, en hores de crisi o de dol o d'homenatge o d'exaltació civil, sinó també en els jocs que ajunten i agermanen en les mateixes efusions d'espíritual gaudança totes les classes de la societat i no deixen d'esser educadors de l'ànima popular, anc que no tenguin altre fi que interrompre l'obligada monotonia del treball amb uns quants dies d'animada recreació.

La nostra ciutat s'és reduïda, confessem-ho, llarg temps a vegetar en crònica somnolència, abocada plàcidament a la baia com una dona de bell buste que es passa el dia a la finestra i deixa en descuit lamentable la casa i la persona. Però no es pot negar que fa uns quants anys la desvetlla una pruija saludable, com d'una linfa empaltada de fresc que estigués per eshalar. Aquesta és l'hora d'educar l'instint utilitari, que consisteix en *sebre desitjar*, multiplicant i enlairant tot lo possible les aspiracions, i no planyent esforços per satisfer-les, i en *sebre bé lo que se desitja*, per no enganyar-nos a nosaltres mateixos amb l'il·lusió de necessitats fictícies, com la gola de l'estudiant que fa perilloses maniobres per fugir d'amagat al ball de màscara i llavor se'n torna a casa seva amb l'amargor d'una nit d'avorriment.

La posició d Palma en el mar clàssic de la cultura i la família de pobles que presideix i el seu propi egoisme la comprometen a fer-se digna de tan honrosa capitalitat: que no basta que estiga escrita en les fulles del nomenclator. Avancem, costi lo que costi, pel camí de les conquestes definitives, coloquem-nos en plena llum, en plena corrent circulatòria, en plena vida moderna; perquè embellir la vida nostra, la vida social, la vida de cadascú, millorar les coses per a nosaltres és el secret de fer-les atractives pels de fora; fomentar les aspiracions i els estímuls naturals és la manera de preparar l'afluència dels externs, que no

ha d'esser per nosaltres la preocupació dominant sinó el lògic complement de la normalitat progressiva.

Benhaja el poble que té el do de l'alegria vibrant i contagiosa, índex de salut moral i física; benhaja el poble que sense disfressar-se, mostrant-se tal com és, ni més alt ni més ric ni més poderós de lo que és, en té prou amb l'hàbil maneig dels recursos ordinaris per guanyar-se les simpaties i atraure els propis i els estranys a públiques expansions, animades d'un esperit selecte i entusiasta; una espurna d'aquell esperit que congregava les famílies disperses de l'Àtica en les gran Panatenees.

Si hem visitada qualcuna de les poblacions afavorides per la concurrència mundial, no seran les gales postisses i enlluernadores lo que recordam amb preferència, sinó l'encís de la vida normal, endiumenjada si voleu, però no estrafeta en obsequi nostre; la familiaritat amb els avenços de l'art i de la indústria, els monuments, els museus, els espectacles i les joies de sempre, l'aura de benestar i elevació moral que s'hi respiri, les lluites de l'enginy i de la intel·ligència animades pel geni de la raça.

S'ha dit que l'hospitalitat era abans una virtut i ara és un comerç; virtut o comerç, o les dues coses discretament harmonisades, és una art que com totes les arts té per norma la naturalitat i cal, per exercir-la, una educació a què tots hem de contribuir, les corporacions i els veïns, les classes directores i les dirigides, ennoblint l'egoisme individual amb l'egoisme cívic, abrillantant amb l'esmalt de la pulcritud i el bon gust els elements hereditaris.

Una família que té hostes, perquè estiguin a pler i ben servits, redobla la vigilància, sense agobiar-los amb extremitats oficioses. Treu lo millor que hi ha a la casa, però no manleva els cuberts i les vaixelles i les joies, ni transforma improvisadament els seus hàbits per fingir un senyoriu i un rang que no li pertoca. Ni ho passen bé els convidats si transllueixen l'esperverament i la violència d'una situació forçada.

Jo no ambicionaria la riquesa de les ciutats que viuen d'una platja i d'un casino; jo no tenc enveja a la magnificència de les poblacions hostals, aplec de cambres llogadisses a l'entorn de taules de joc o centres sumptuosos de mundanitat, com Niça o Montecarlo, sinó a les poblacions intensament caracterisades per l'estil de Venècia o Milan o Florència, que ofereixen als viatgers els tresors patrimonials de la cultura o l'esplendor d'una vida opulenta.

Mallorca té la seva modesta personalitat i no ha d'eliminar-la per fer-se agradable, sinó polir-la i realçar-la, sense recel d'esser desfigurada, per l'assimilació dels elements exòtics; el motllo ha de variar per força, so pena de condemnar-nos a l'immobilitat cadavèrica, perquè arbre que no varia i se transforma és arbre mort; i en canvi l'íntima substància, lo més autèntic dels caràcters tradicionals, així ho restaura i vigorisa, i àdhuc ho neteja d'adherències postisses, com un lavat enèrgic, l'inundació de l'esperit modern.

Mallorca té, entre altres matisos de què no cal parlar avui, la seva significació literària, i per això li escauen els Jocs Florals, i l'Associació de la Premsa organisant-los, s'és inspirada en bons principis. Altres vegades s'han celebrat airoament. Hi aparegueren noms il·lustres i noms rics de promeses que ja s'han complides i quedà ben demostrada, no sols la fertilitat dels elements indígenes, sinó l'honrosa confiança amb què passaren la mar, per acudir a la lluita, forces de centre populosos.

No tothom és amic dels Jocs florals i dels certàmens, per més que són raríssims els escriptors que no proven fortuna un dia o altre. Fins la senyora Pardo Bazán, de qui jo som gran admirador, n'ha fet algun irònic comentari, lo qual no impedí que guanyàs un accésit en un concurs obert per un periòdic de Madrid. I jo no veig que aquests concursos de

sonets, himnes i cròniques i comèdies amb que revistes, diaris, ministeris i doctes acadèmies fan la competència als nostres certàmens llevatins, donin a la llarga millors fruits ni oferisquen més garanties de serietat ni mes estímuls a l'inspiració veritable.

Jo confés que he passat per un període, no diré d'antipatia, però sí d'indiferència per les solemnitats floralsques. Els motius principals, en rigor, s'inclouen tots en un, la supèrbia juvenil, l'individualisme irreductible, gelós de la seva autonomia, que té por de sotmetre's, conscient o inconscientment, a normes preestablertes; la repugnància a cercar per l'obra literària consagracions que ella no imposi per sa pròpia virtualitat, i a substituir o rectificar punts de vista personals per adaptar-se a estranyes preferències.

Després, amb l'etat madura vengué la reflexió, i a la llum d'ella vaig aprendre que els camps dels Jocs Florals són bastant espaiosos perquè totes les emocions i totes les fantasies i totes les formes d'expressió decorosa s'hi agombolin; i que la necessitat o conveniència d'humanisar l'inspiració, escalfant-la d'una certa calor de sociabilitat expansiva, no obliga a fer renúncia dels propis sentiments, sinó a preferir els més comprensibles que són també els més reals i intensos.

Convé que les línies dels programes i el criteri dels jurats sien amples i flexibles. Aixís i tot, no demanam que passi pels Jocs Florals, com únics dispensadors de glòria, la íntegra producció literària, sinó aquella part que els autors, sense esser infaels a llur instint, considerin bonament compresa dins les vessants senyalades. Així, obertes les finestres a tots els horitzons, l'influència dels certàmens serà feconda i encoratjadora; i no hi perdrà res l'enginy, per independent que sia, de baixar un pic o l'altre a l'arena del combat, encara que per això abandoni de tant en tant les rareses i entremaliadures d'una originalitat repelena, retrepant les armes en les fonts d'inspiració genèriques i permanents.

És coneguda la història dels Jocs Florals de Tolosa (no tan importants com els de Barcelona, segons la categòrica afirmació del Sr. Menéndez i Pelayo), però no és tan coneguda la relació gloriosa que tengueren amb l'esplèndida florida del romanticisme francès. Ella prova que fins les revolucions artístiques troben refugi allà on sembla que domina l'esperit tradicionalista; i és que al contacte de la vida, quelcom de jove i primaveral refresca i contagia els mateixos directors. Totes les grans figures del cenacle romàntic s'aplegaren sota el llorer de Clemència Isaura. S'hi arredossà Víctor Hugo, que no tengué a menys decorar-se amb el títol de Mestre en Gaia Ciència. Lluitaren i foren decorats poetes tan excelsos com Lamartine i Vigny. Va concórrer amb un estudi crític Adolf Tiers, el futur president de la República. I l'any 1821, l'honorable padrí de la *musa francesa* enviava una lletra de remerciament pel diploma de mestratge amb què l'havia honorat l'Acadèmia tolosana. Signava un tal... Chateaubriand. Me sembla, oh joves, que és possible, sense transaccions humillants, seguir el camí senyalat per aitals petges gegantines.

Mallorca bé pot dir, com el poeta: «el meu vas és petit, però bec en mon vas». I això és lo que en primer terme ha de representar l'institució poètica, si arrela entre nosaltres l'esperit del nostre poble mantengut en el vas del matern llenguatge; la poesia sortint de la soletat claustral, per orejar-se i perfumar l'ambient de la plaça pública; la poesia viscuda; la festa anyal de la nostra espiritualitat; la joventut i la bellesa coronant les victòries de l'art i de l'intel·ligència, el cor de la ciutat obert o les visions i les harmonies i els perfums de les muntanyes.

Per acabar permeteu-me, senyors, que en nom vostre i de la família de pobles idealment representada aquí, dediqui una recordança a tres homes il·lustres, tres amics ben-volguts, que honoraren els primers Jocs Florals de Mallorca, com a jurats En Joan Palou i

Coll i En Gabriel Maura, com a poeta en Pere d'Alcántara Peña qui es despedí graciosament de la vida animant aquest recinte amb les darreres notes de sa lira inoblidable.

Finalment, permeteu-me que, en nom dels qui ja fa estona no som joves, me giri de la banda de llevant per saludar els qui arriben a substituir-nos amb ventatge. Quan els ossos de Tesseu foren conduïts a Atenes, s'hi celebraren grans festes nacionals. Entre elles sobreixia el certamen dramàtic. Esquil, carregat d'anys i de llorers, tengué per competidor el jove Sófocles qui lluitava per primera volta. El vell Esquil fou vençut, i quedà tan amargat i enfellonit de la derrota que emigrà d'Atenes per no tornar-hi mai més. Com gosariem comparar-nos a aquells gegants? Però un sentiment compensa la nostra inferioritat i és que en nosaltres l'amor a la poesia, i l'entusiasme pels qui la glorifiquen no deixa lloc a l'amor propi; i quan vengui l'hora, amb les mans trèmules de la vellesa, cullirem les flors darreres de la nostra inspiració per a teixir corones a la joventut.

J. ALCOVER

9 788492 583607